

Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala Lappeenranta
Sosionomikoulutus

Sanna Koskinen ja Hannamari Torkkeli

Osallisuutta piirtäen – Lasten osallisuutta lisäävä pedagogisen dokumentoinnin menetelmä varhaiskasvatukseen

Opinnäytetyö 2018

Tiivistelmä

Sanna Koskinen ja Hannamari Torkkeli

Osallisuutta piirtäen – Lasten osallisuutta lisäävä pedagogisen dokumentoinnin menetelmä varhaiskasvatukseen

35 sivua, 2 liitettä

Saimaan ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysala, Lappeenranta

Sosionomi AMK

Opinnäytetyö 2018

Ohjaajat: lehtori Outi Kokko-Muhonen, Saimaan ammattikorkeakoulu, vs. varhaiskasvatuspäällikkö Mia Tikka, Savitaipaleen kunta

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää pedagogisen dokumentoinnin menetelmä lasten osallisuuden lisäämiseksi varhaiskasvatuksessa. Lisäksi opinnäytetyöllä haluttiin lisätä ymmärrystä lasten osallisuudesta varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyö toteutettiin kehittämistehtävänä yhdessä Savitaipaleen Kivikoulussa toimivien varhaiskasvatusryhmien kanssa. Yhteyshenkilönä ja toisena ohjaajana toimi Savitaipaleen varhaiskasvatuspäällikkö. Teoreettinen viitekehys koostui osallisuudesta ja varhaiskasvatuksesta. Näiden lisäksi teoriapohja sisälsi tietoa lapsilähtöisyydestä ja pienryhmätoiminnasta varhaiskasvatuksessa sekä siitä, mitä pedagoginen dokumentointi on ja millaista on 5- ja 6-vuotiaiden lasten kehitys.

Opinnäytetyössä aineistonkeruumenetelmänä käytettiin lasten piirustuksia sekä kerronnallista haastattelua. Menetelmillä haluttiin saada tietoa lasten omista toiveista liittyen päiväkodin toimintaan. Aineisto koostui lasten piirustuksista, haastatteluista sekä opinnäytetyön tekijöiden muistiinpanoista ja se käsiteltiin teemoittelemalla.

Yksi lasten piirustuksista päätyi lopputuotoksena syntyneeseen osallisuutta lisäävään pedagogisen dokumentoinnin menetelmään. Kehittämistehtävänä syntyi valmis menetelmä ohjeistuksineen ja se soveltuu käytettäväksi kaikissa varhaiskasvatuksen yksiköissä.

Asiasanat: varhaiskasvatus, lasten osallisuus, pedagoginen dokumentointi

Abstract

Sanna Koskinen, Hannamari Torkkeli

Participation by drawing – Pedagogical documentation method that increases children’s participation in early childhood education, 35 pages, 2 appendices

Saimaa University of Applied Sciences

Health Care and Social Services, Lappeenranta

Degree Program of Social Services

Bachelor’s Thesis 2018

Instructors: Outi Kokko-Muhonen, Senior Lecturer, Saimaa University of Applied Sciences, Mia Tikka, deputy director of early childhood education in the municipality of Savitaipale

The first purpose of this thesis was to develop a pedagogical documentation method or a guide that would increase children’s participation in planning and developing everyday activities in day care centres. The second purpose was to promote public knowledge of children’s participation in early childhood education. The work was commissioned by the deputy director of early childhood education of Savitaipale.

The data for this thesis was collected from the children that participated in early childhood education in the day care center of Kivikoulu at Savitaipale during January 2018. Twenty-one children with parental permissions drew their pictures and four of these children were interviewed about their drawings. In the end, one of these interviews was chosen to be an example in the Participation by drawing – method.

The result of this thesis is the Participation by drawing – method. The printable method includes a small theory portion about participation and pedagogical documentation, instructions, an example and a fill in question form that can be printed and used on its own. The method is usable in any day care center or early childhood education unit around Finland.

Keywords: early childhood education, children’s participation, pedagogical documentation

Sisällys

1	Johdanto	5
2	Varhaiskasvatus	6
2.1	Lapsilähtöisyys varhaiskasvatuksessa.....	6
2.2	Pienryhmätoiminta	7
3	Osallisuus	7
3.1	Lapsen osallisuus	9
3.2	Huoltajien osallisuus	10
3.3	Osallisuus varhaiskasvatuksessa	10
4	Pedagoginen dokumentointi	13
5	5-6-vuotiaiden lasten kehitys	14
6	Opinnäytetyön tarkoitus ja kehittämistehtävät.....	16
7	Opinnäytetyön toteutus.....	16
7.1	Kohderyhmä ja otantamenetelmä	17
7.2	Kehittämistehtävä	17
7.3	Aineistonkeruumenetelmä	18
7.4	Aineiston keruu	21
8	Aineiston kokoaminen ja piirustusten teemoittelu	22
9	Yhteenveto.....	29
10	Eettisyys	30
11	Pohdinta.....	31
	Taulukot.....	36
	Lähdeluettelo	37

Liitteet

Liite 1 Saatekirje/ Lupakysely

Liite 2 Osallisuutta Piirtäen - menetelmä

1 Johdanto

Opinnäytetyön tavoitteena on lasten osallisuuden lisääminen Savitaipaleen varhaiskasvatuksen Kivikoululla. Kivikoululla toimii kaksi lapsiryhmää, esiopetus ja sitä täydentävä varhaiskasvatus. Lisäksi Kivikoululla toimii viisivuotiaiden Viskarit-ryhmä. (Savitaipale 2017.) Opinnäytetyössä selvitetään lasten toiveita ja ajatuksia varhaiskasvatuksen toimintaan liittyen. Kehittämistehtävässä käytetään apuna lasten kerronnallista haastattelua, jossa hyödynnetään lasten omia piirustuksia.

Aihe nousi esiin Savitaipaleen varhaiskasvatuksen tarpeesta lisätä lasten osallisuutta toimintaan. Lisäksi oma kiinnostuksemme lasten osallisuudesta varhaiskasvatuksessa vaikutti aiheen valintaan. Valmistumisen jälkeen toivomme itse olevamme osallistavia varhaiskasvattajia ja haluamme saada opinnäytetyötämme konkreettisia välineitä työelämään.

Aikaisempia tutkimuksia lasten osallisuudesta löytyy, mutta konkreettisia menetelmiä sen lisäämiseksi kaivataan. Aihe on tärkeä ja ajankohtainen, koska varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016) nostetaan esiin lasten osallisuuden merkitys varhaiskasvatuksessa. Oikeus osallisuuteen ja kuulemiseen taataan myös Varhaiskasvatuslaissa (1973) ja niistä puhuttiin jo YK:n yleissopimuksessa lasten oikeuksista (1989). Osallisuus on nostettu tärkeäksi teemaksi myös Savitaipaleen varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmissa (Savitaipaleen esiopetussuunnitelma 2016, 23-25; Savitaipaleen varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 37).

Opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää pedagogisen dokumentoinnin menetelmä lasten osallisuuden lisäämiseksi Kivikoulussa. Kehitettävän menetelmän ajatus on, että esiopetus- ja viskariryhmissä lasten osallisuus ja toiveet toiminnasta dokumentoitaisiin säännöllisesti. Kehitettyä menetelmää voi jatkossa käyttää myös muissa varhaiskasvatuksen yksiköissä. Pedagogisen dokumentoinnin työkalu tukee etenkin varhaiskasvattajia, jotka tarvitsevat lasten osallisuuden lisäämiseen tukea ja konkreettisia menetelmiä.

Opinnäytetyöraporttimme alkaa teoriaosuudella, jossa käymme läpi varhaiskasvatuksen ja osallisuuden käsitteitä. Lisäksi avaamme pedagogisen dokumentoinnin käsitettä sekä 5-6-vuotiaiden lasten kehitystä. Lopuksi raporttiin on kirjattu työemme toteutuksen kulku sekä tulokset.

2 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka (Varhaiskasvatuslaki 1973).

Varhaiskasvatuslakia soveltavat kunnat, kuntayhtymät ja muut varhaiskasvatusta järjestävät palvelun tuottajat. Varhaiskasvatusta kutsutaan yleisesti päivähoitoksi ja sitä järjestävät päiväkodit ja perhepäiväkodit. (Varhaiskasvatuslaki 1973.)

Varhaiskasvatusta voidaan järjestää myös kerho- tai leikkitoimintana. Huoltajat tekevät päätöksen lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Lapsen on saatava varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamenkielellä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016; Opetushallitus 2017.)

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallista palvelua, jolla on monia eri tehtäviä. Varhaiskasvatus pyrkii edistämään yhdessä huoltajien kanssa lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä sekä oppimista. Taidot ja tiedot, joita varhaiskasvatuksessa opitaan vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta. Varhaiskasvatuksella pyritään vaikuttamaan lasten tasa-arvoon, yhdenvertaisuuteen sekä syrjäytymisen ehkäisyyn. Näiden lisäksi varhaiskasvatus mahdollistaa huoltajien mahdollisuuden työssäkäyntiin ja opiskeluun sekä tukee huoltajia kasvatustyössä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016.)

2.1 Lapsilähtöisyys varhaiskasvatuksessa

Virkin (2015) mukaan lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan varhaiskasvatuksella sitä, että lapset otetaan huomioon yksilöinä ja heidän mielipiteensä ja kykynsä otetaan huomioon toimintaa suunniteltaessa. Lähtökohtana toiminnalle on lasten innokkuus ja motivaatio tehdä asioita.

Saikkosen ja Väänäsen (2002) mukaan lapsilähtöisyydessä korostuu lapsen toimijuus, tiedon rakentuminen vuorovaikutuksessa, elämykset sekä merkitykselliset kokemukset. Lapsilähtöisyyteen kuuluu myös lapsen aloitteiden tukeminen, jotka perustuvat lapsen yksilöllisiin mielenkiinnon kohteisiin ja henkilökohtaiseen kehitykseen. (Virkki 2015, 33.) Holkeri-Rinkinen (2009) toteaa myös, että lapsilähtöisyydessä lasta arvostetaan kokonaisvaltaisesti.

Virkin (2015, 113) tutkimuksen mukaan varhaiskasvattajien näkökulmasta lapsilähtöisyyteen kuuluu leikki ja lasten valinnat ja ideat salliva asenne. Lapsilähtöinen toiminta vaatii kuulevan aikuisen ja helposti muokattavan toimintaympäristön.

2.2 Pienryhmätoiminta

Raija Raittilan (2013, 69-73) artikkelissa *Pienryhmätoiminta ja leikkialueet* pienryhmä toimintaa kuvataan työn organisointitapana varhaiskasvatuksessa. Raittila kirjoittaa, että termi pienryhmätoiminta alkoi juurtua suomalaisiin päiväkoteihin 2000-luvun alussa. Raittila muistuttaa, että lasten kanssa on toteutettu toimintaa pienissä ryhmissä niin kauan kuin lastentarhoja on ollut olemassa.

Pienryhmätoiminta on nykyään varhaiskasvatuksessa suunnitelmallista lapsiryhmien toimintaa. Pienryhmätoimintaa suunniteltaessa otetaan huomioon kulttuuriset ja ideologiset periaatteet sekä pedagoginen toimintaympäristö. (Raittila 2013, 69-74.)

Mikkolan ja Nivalaisen (2009, 31) mukaan lapsen on helpompi hallita omaa toimintaansa pienryhmässä. Siinä toimiminen tuo myös turvallisuuden tunnetta ja lapsi tulee enemmän näkyviin yksilönä. Pienryhmätoiminta auttaa myös aikuista havainnoimaan ja tukemaan lapsia yksilöllisemmin.

3 Osallisuus

Suomen perustuslaissa (1999) sanotaan Suomen olevan kansanvaltainen valtiovalta. Kansanvaltaan kuuluu kansalaisen oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristön kehittämiseen. Yksilötasolla perustuslaki takaa ihmiselle

oikeuden osallistua omaan elämäänsä vaikuttaviin päätöksiin. Perustuslain kuudennessa pykälässä mainitaan myös lapsen oikeus osallistua ja vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin kehitystasonsa mukaisesti. Kuntalaki (2015) puolestaan takaa kuntalaisten oikeudet osallisuuteen ja nuorisolaki (2006) takaa nuorten oikeuden osallistua paikallisiin nuorisopoliittisiin päätöksiin. Oikeus osallisuuteen on siis tarkoin määritelty Suomen laissa. Mitä osallisuus sitten on?

Osallisuus on monitasoinen ja vaikeasti rajattava käsite. Osallisuus, osallistaminen ja osallistuminen ovat käsitteitä, jotka helposti sekoittuvat puheessa, mutta käsitteillä on selkeät sisältöerot. Osallisuus on tunne siitä, että yksilö tulee kuuluksi ja yksilö kokee olevansa aktiivinen toimija oman elämänsä asioissa ja yhteisönsä piirissä. (Särkelä-Kukko 2014, 34-36.)

Terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisemassa työpaperissa *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa* sanotaan, että osallisuus on liittymistä johonkin, olemista suhteessa johonkin, kuulumista johonkin ja yhteisyyttä johonkin. Osallisuus on myös yhteensopivuutta, mukaan ottamista, osallistumista, vaikuttamista, demokratiaa ja näiden kaikkien edellä mainittujen asioiden järjestämistä ja johtamista. (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017, 3).

Meriluoto ja Marila-Penttinen (2015, 8;15-16) puolestaan kirjoittavat, että osallisuuden kokemuksen edellytyksiä ovat lisäksi halu ja mahdollisuus kuulua yhteisöön tai ryhmään. Yhteisössä tai ryhmässä vertaisuuden kokemus lisää puolestaan osallisuuden kokemusta. Osallisuus on myös yksi hyvinvoinnin lähteistä.

Osallistuminen on yksilön aktiivista toimijuutta ja itsensä toteuttamista hänelle itselleen tärkeissä asioissa (Oikeusministeriö 2005). Meriluodon ja Marila-Penttisen (2015, 9) mukaan osallistuminen lisää osallisuutta ja päinvastoin. Kumpikin tarvitsee toista onnistuakseen. Ne ikään kuin ruokkivat toisiaan.

Osallistamisesta on kyse silloin, kun halu osallisuuteen tulee muualta kuin yksilöltä itseltään (Koskiahho 2002). Osallistumisen vaade voi kuitenkin vähentää osallisuuden kokemusta ja mahdollisesti kiihdyttää sen kokonaan (Meriluoto ja Marila-Penttinen 2015, 9).

3.1 Lapsen osallisuus

Roger Hartin (1992, 8) mukaan lasten osallisuutta voidaan kuvata kahdeksan askelmaisina tikapuina. Kolme ensimmäistä askelmaa sisältävät vain näön vuoksi tapahtuvaa ja vahvasti aikuisten ohjaamaa osallisuutta. Kolmella ensimmäisellä askelmalla lapsen todelliset ajatukset eivät siis tule kuulluiksi. Parhaassa tapauksessa on kyse kahdeksannesta eli ylimmästä tikaspuusta, jolla lapset tekevät aloitteen ja päätökset tehdään yhdessä aikuisten kanssa. Lapsen merkitys aloitteentekijänä, toimijana ja päätöksentekijänä kohoaa neljänneltä tikaspuulta seitsemänteen tikaspuuhun, ja toisaalta aikuisen merkitys vähenee, kunnes ollaan kahdeksannella tasolla.

Kataja (2014, 57) kirjoittaa, että lasten osallisuus näkyy heidän mahdollisuutena ilmaista omia näkemyksiään ja mielipiteitään. Se on myös oikeutta vaikuttaa päätöksentekoon ja näin saada aikaan muutosta. Tom Billingtonin (2006, 5,150) mukaan aikuisten ja ammattikasvattajien tehtävänä on antaa tämä mahdollisuus lapsille. Aikuisten tulee myös kunnioittaa lasten ja nuorten näkemyksiä, vaikka eivät olisikaan asioista samaa mieltä.

Tom Billingtonin mukaan YK:n lasten oikeuksien sopimus oli elintärkeä lasten demokraattisia oikeuksia ajatellen. Lasten oikeudesta osallisuuteen säädettiin vuonna 1989 YK:ssa ja Suomessa viimeksi varhaiskasvatuslaissa vuonna 2015. Myös perustus- ja lastensuojelulaissa on huomioitu lasten oikeus yhdenvertaiseen kohteluun ja lasten oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. (YK 1989; Perustuslaki 1999/731, 6§; Billington 2006, 101; Lastensuojelulaki 2007/417; Varhaiskasvatuslaki 1973.)

Kiilakoski (2007, 12) sanoo, että käytännössä lapsen kasvuympäristön on mahdollistettava osallisuuden tunne. On mahdollista, että lapsi kokee itsensä arvokkaaksi osallistuessaan toimintaan. Mahdollisuus osallisuuteen tukee lapsen itsetuntoa ja ehkäisee mahdollista kokemusta syrjäytymisestä (UNICEF 2002). Osallisuuden kokemukseen liittyy olennaisesti tunne. Tunne osallisuudesta voi vaihdella sen mukaan onko toiminta lapselle mielekästä tai kiinnostavaa. (Kiili 2006, 37.)

Päivi Virkin (2015) sekä Martta Pyökkimiehen (2009) tutkimuksissa varhaiskasvatuksessa kaivattiin ohjausta, koulutusta ja konkreettisia työvälineitä osallisuuden lisäämiseen.

3.2 Huoltajien osallisuus

Varhaiskasvattajien yhteistyö huoltajien kanssa on tärkeä osa varhaiskasvatusta. Yhteistyö lapsen kasvun edistämiseksi vaatii varhaiskasvattajien ja huoltajien keskinäistä kunnioitusta, luottamusta ja tasa-arvoista vuorovaikutusta. Huoltajille on myös annettava mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen. Huoltajien osallisuus ja osallistaminen vaativat varhaiskasvattajilta aktiivisuutta ja aloitteiden tekoa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 32-33.)

Ahosen (2017, 71, 126) mukaan huoltajien merkitys korostuu erityisesti alle kolmivuotiaiden lasten osallisuuden tukemisessa. Huoltajat ovat olennaisessa asemassa, kun varhaiskasvattajat selvittävät heidän lastensa toiveitaan ja tarpeitaan. Ahonen haluaa myös muistuttaa, että yksi osallisuuden muoto voi olla toiselle huoltajalle hyvä ja toiselle hankala. Esimerkiksi joku huoltaja voi haluta osallistua kasvotusten ja toinen sähköpostiviestein. Osallisuuden mahdollisuuksia tulee olla monia ja näitä keinoja varhaiskasvattajien tulee kehittää yhdessä huoltajien kanssa.

3.3 Osallisuus varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 30) määrätään, että varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa tulee edistää osallisuutta, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Tämä edellyttää varhaiskasvattajilta toimintatapojen kehittämistä ja osallisuuden vahvistamista, niin lasten kuin heidän huoltajiensa osalta.

Savitaipaleen varhaiskasvatussuunnitelman mukaan lasten ajatuksia kuunnellaan ja lapsilta tulleisiin aloitteisiin vastataan. Näin lapsia saadaan osallistettua. Samalla vahvistuu lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taidot. Lapset pääsevät suunnittelemaan, toteuttamaan sekä arvioimaan toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Tämä opettaa lapsille myös vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Savitaipaleen varhaiskasvatuksen

henkilöstö huolehtii, että kaikilla lapsilla on mahdollisuus vaikuttaa toimintaan. Tämä vaikuttaa lapsen itseluottamukseen, sosiaalisiin taitoihin ja auttaa lasta kehittämään käsitystä itsestään. (Savitaipaleen varhaiskasvatussuunnitelma 2017.)

Aikaisemmin varhaiskasvatuksen ammattilaiset ovat olleet ainoita toimijoita esimerkiksi virallista ja puolivirallista osallistumistoimintaa kehitettäessä. On tärkeää, että entisiä, ainoastaan aikuisten toimintatapoja ei käytetä toiminnan suunnittelussa. Täytyy muistaa, että lasten toimintatapojen ei tarvitse olla kopioita aikuisten tavoista. On merkityksellistä huomata se, että kaikki lapset eivät pidä samanlaisista toimintatavoista, ja että vapaaehtoisuus on osallistumiseen liittyvä tärkeä seikka. (Kiili 2006.)

Varhaiskasvatuksessa osallisuus, lasten mukaan ottaminen ja kuuleminen arjen suunnittelussa nähdään usein aikaa ja resursseja vieväksi. Tämän myötä koetaan, että osallisuus on mahdoton toteuttaa. Lapsilähtöisyys terminä on ollut käytössä jo pitkään. Tästä huolimatta varhaiskasvattajat kokevat edelleen, että heidän on hankalaa antaa tilaa lasten vaikuttamiselle arjen toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa tai toimintasääntöjen laatimisessa. Kasvattajat ovat arjessa usein ikään kuin lupa-automaatteja, jotka joko lupaavat tai eväävät lasten toivomat asiat. (Turja 2011.)

Varhaiskasvatuksen arjessa ei yksin riitä, että osallisuus käsitettä määritellään. Keskiössä pitää olla se, minkälaisia pedagogisia välineitä ja keinoja lasten osallisuuden lisäämiseksi kehitetään. Ympäristössä ja toimintatavoissa on esteitä osallisuuden toteutumiselle ja niiden muuttaminen vaatii koko kasvattajayhteisön sitoutumista osallisuuden kehittämiseen. Kasvattajien ammattitaito on tärkeää, sillä lasten osallisuus joko toteutuu tai estyy jokapäiväisissä lapsen ja kasvattajan vuorovaikutussuhteissa ja kohtaamisissa. (Leinonen 2014.)

Helsingin päiväkodeissa tehdyn tutkimuksen mukaan varhaiskasvattajat olivat nähneet, että osallisuuden pitäisi näkyä kaikessa päiväkodin toiminnassa. Osallisuutta pitäisi olla niin perushoidossa, pedagogisissa tuokioissa, ulkoilussa kuin vapaassa leikissäkin. Käytännön mahdollisuudet lasten osallisuudelle olivat kuitenkin vähäiset esimerkiksi suunnitteluun, toteutukseen ja toiminnan arviointiin

liittyvissä asioissa. Estäviä tekijöitä lasten osallisuudelle olivat esimerkiksi monenlaiset rakenteelliset seikat ja rutiinit. (Venninen, Leinonen & Ojala 2010.)

Lapsen osallisuus, näkemysten kuuleminen ja aloitteellisuuden mahdollistaminen auttavat varhaiskasvattajia näkemään lapset osaavina toimijoina. Lisäksi se tarjoaa varhaiskasvattajien omalle työskentelyllä peilin, jonka kautta he voivat antaa itselleen palautetta. Peiliin katsominen auttaa varhaiskasvattajia kehittymään ammatillisesti sekä kehittää heidän pedagogista toimintaansa. (Turja 2016, 53.)

Leikin merkitys osallisuudessa

Virkin (2015) tutkimuksen mukaan leikki on lasten toiminta-areena päiväkodissa. Leikin kautta lapset saavat monenlaisia kokemuksia. Sen avulla lapset oppivat kokonaisvaltaisesti ja leikillä onkin kasvattajien mielestä monta eri tarkoitusta. Leikkimällä lapset oppivat niin vuorovaikutustaitoja kuin eri asioiden sisältöjä. Leikin avulla lapset pystyvät toteuttamaan itseään ja toimimaan hyvinkin itsenäisesti, pareittain tai pienryhmissä. Kasvattajat ajattelevatkin, että he ovat pääasiassa leikin tukijoita. He auttavat lapsia leikkiteemojen suunnittelussa sekä leikin rakentamisessa. Tutkimus osoittaa, että kasvattajat kunnioittavat lasten leikkiä eivätkä mene puuttumaan leikkeihin.

Kasvattajien mukaan lasten leikin kestoa ei voi suunnitella etukäteen. Leikin kulkuun vaikuttavat myös alueet, tilat sekä välineet. Leikkimällä lapset oppivat ja samalla siirtävät myös perinteitä. Leikin kautta lapset harjoittelevat myös ihmissuhdetaitoja. Kasvattajien mukaan leikki on selvin osallisuuden paikka. Leikkien teema lähtevät lapsista teemat ja he myös muokkaavat leikkiä yhdessä toistensa kanssa toimien. (Virkki 2015, 108.)

Konstruktivistisissä oppimisteorioissa oppija itse rakentaa omaa tietämystään ja oppimistaan. Teorioissa korostetaan yksilön aktiivista sekä yksilöllistä osuutta oppimisessa ja tiedon rakentumisessa. Teorioissa oppijan oma aktiivisuus ja tutkiva ja kokeileva toiminta korostuvat. Aikuisen tehtävä on kuunnella pienen lapsen ajatuksia ja ideoita. (Kronqvist 2017, 17.)

Tutkimuksen mukaan lasten osallisuus ilmenee leikeissä eri tavoin. Osallisuus tulee ilmi lasten aktiivisuutena, vallankäyttönä, leikin kulkuun vaikuttamisena

sekä eri muodoissa ylläpitää leikkiä. Tutkimuksen mukaan lapset ottivat aktiivisesti erilaisia rooleja ja nimesivät myös leikkikavereille rooleja. Näin leikeistä tuli erilaisia roolileikkejä. Osallisuus oli havaittavissa niin verbaalisena kuin nonverbaalisena ilmaisuna. (Helander 2013.)

Tutkimusten mukaan vapaa leikki on se areena, joilla lapsen osallisuus toteutuu parhaiten. Leikin toteutuessa vapaan leikin aikana lapsen vaikutusmahdollisuudet jäävät kuitenkin rajallisiksi. Varhaiskasvatuksessa lapsilla on mahdollisuus esimerkiksi ehdottaa lauluja tai leikkejä. Kasvattajat valitsevat näistä ideoista vinkkejä omaan suunnitelmaansa. Näin ollen lasten ja aikuisten yhteinen aito suunnittelu, neuvottelu sekä ideointi jäävät vähäisiksi. (Akola 2007; Venninen ym. 2010.)

4 Pedagoginen dokumentointi

Lasten osallisuutta lisäävä menetelmä tulee toimimaan myös pedagogisen dokumentoinnin välineenä. Menetelmään on tarkoitus kirjata miten ja millä tavalla lapset osallistuvat ideoiden eteenpäin viemiseen. Käytettyä menetelmää voi käyttää toimintakauden päättyessä lasten kanssa esimerkiksi toimintakauden muistelemiseen.

Dokumentointi on mahdollisimman tarkkaa tapahtuneen tallentamista. Dokumentointia voidaan tehdä esimerkiksi videon tai valokuvien avulla. Se voi olla myös havainnointien kirjaamista paperille tai vaikka valmiin lomakkeen täyttöä. (Koivunen & Lehtinen 2016, 77.)

Dokumentoinnin avulla voidaan tallentaa kaikkea lasten kokemuksista oppimiseen tai juhlahetkien tunnelmien kuvauksiin. Dokumentointi on tärkeä väline erityisesti pienten lasten arjen kuvauksessa, se on myös tiedon välittämisestä vanhemmille. Tallennetusta tiedosta tulee pedagoginen dokumentti, kun sitä hyödynnetään toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. (Ahonen 2017, 140.)

Suppeimmillaan pedagoginen dokumentointi on lasten henkilökohtaisten varhaiskasvatussuunnitelmien eli vasujen laatimista. Toisaalta pedagoginen dokumentointi voi sisältää kaikkea lasten piirustuksista valokuviiin tai videoihin. Hyvä pedagoginen dokumentointi kertoo jotain oleellista lasten toiminnasta ja sillä on selkeä yhteys johonkin varhaiskasvatussuunnitelman sisältöalueeseen. (Ahonen 2017, 141-142.)

Kati Rintakorpi ja Elsa Vihmari-Henttonen (2017,10) kirjoittavat, että pedagogisen dokumentoinnin tarkoituksena varhaiskasvatuksessa on saada uutta tietoa ja ymmärrystä siitä, miten ja mihin suuntaan toimintaa voi ja kannattaa kehittää. Pedagogisen dokumentoinnin tavoitteita ovat muun muassa demokratian lisääminen, lasten osallisuuden ja toimijuuden tukeminen sekä varhaiskasvattajien ammatillinen kehittyminen. Dokumentoinnin avulla esimerkiksi osallisuus tulee tallennetuksi sekä näkyväksi osaksi varhaiskasvatusta.

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksessa käytettävä keskeinen työmenetelmä, joka antaa henkilöstölle mahdollisuuden oppia ja ymmärtää varhaiskasvatusta kokonaisuutena. Se myös lisää arvioinnin mahdollisuuksia yksilön tasolla. Pedagogisella dokumentoinnilla mahdollistetaan sekä lapsen että huoltajien osallisuus varhaiskasvatuksen arviointiin ja kehittämiseen sekä suunnitteluun. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 37.)

5 5-6-vuotiaiden lasten kehitys

Tässä opinnäytetyössä haastatellaan 5- ja 6-vuotiaita lapsia. Ennen haastatteluita meillä on hyvä olla tietoa lasten kehityksestä ja siitä, miten 5-6 vuotias lapsi on hyvä kohdata. Lisäksi meidän on hyvä tietää, millaisia haasteita mahdollisesti kohtaamme tavatessamme piirtämiseen ja haastatteluihin osallistuvat lapset.

Lapsen kehitys on aina yksilöllistä ja kaikki kehitysvaiheet ovat tämän vuoksi vain viitteellisiä. 5-6-vuotiaan lapsen elämänpiiri laajenee jatkuvasti eikä rajoitu enää pelkästään tuttuihin kotiympyröihin. Lapsi nauttii itsenäisyydestä ja vapaudentunteestaan ja haluaa harjoitella esimerkiksi yksinoloa pienten hetkien ajan. Lapselle on tärkeää saada vaihtaa ajatuksia päivästäan vanhempiansa kanssa. Lapsen päivärytmi on edelleen tärkeä. (Häggman-Laitila 2013, 4-5, 9-11.)

Lapsen aloitteellisuuden ja ahkeruuden kehittyessä lapsi tarvitsee paljon kehuja ja kiitosta toiminnastaan. Nämä kehut antavat lapselle myönteisen kuvan itsestään. Toisten mielipiteet lapsesta ovat lapselle tärkeitä. Lapsi kaipaa arvostusta ja se, mitä toiset ihmiset ajattelevat lapsesta vaikuttaa hänen itsetuntoonsa. Kun lapsi kokee itsensä tärkeäksi ja häntä rohkaistaan, lapsen itseluottamus ja itsetunto vahvistuu. (Häggman-Laitila 2013, 5-6.)

Myönteinen palaute auttaa lasta yrittämään uudestaan ja tärkeää on antaa lapselle sellaisia ikätason mukaisia tehtäviä, mistä hän selviää. Kuusivuotiaan lapsen puhe on sujuvaa ja hän pystyy kertomaan vaikeissakin tilanteissa oman mielipiteensä. Lapsi kokee tulleen kuulluksi, jos vanhemmat eivät johdattele liikaa kysymysten asettelussa vaan esittävät avoimempia kysymyksiä. (Häggman-Laitila 2013, 9-11.)

Viisi- ja kuusivuotiaan lapsen tunne-elämän kirjo on kattava. Tämän ikäinen lapsi pystyy ilmaisemaan itseään puheen avulla. Tunteiden sanoittaminen auttaakin lasta hallitsemaan aikaisempaa paremmin suuria tunteitaan. Kaikenlaiset tunteet ovat sallittuja, ja lapselle täytyy tehdä selväksi, että hänen tunteensa ovat tärkeitä ja ymmärrettäviä. (Häggman-Laitila 2013, 13.)

Lapsen arkeen kuuluvat niin kiukunpuuskat kuin tunteiden ailahtelutkin. Kuusivuotias lapsi voi olla hyvinkin itsekritiittinen taitojansa ja kykyjensä kohtaan. Kuusivuotiaalla pelot saattavat näkyä arjessa. Esimerkiksi kuusivuotias lapsi saattaa pelätä epäonnistumista. Tämän ikäinen lapsi on herkkä pahoittamaan mielensä, jos hänelle nauretaan tai häntä painostetaan toimintaan. Lapsi samaistuu tavallisesti lähipiirinsä aikuiseen, esimerkiksi isään tai äitiin. Tämä vahvistaa lapsen omaa identiteettiä. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2017.)

Sosiaalisilta taidoiltaan viisivuotias on jo taitava. Lapsi viihtyy tavallisesti muiden seurassa ja kykenee neuvottelemaan ja joustamaan asioissa tarpeen mukaan. Lapsi pystyy erottamaan oikean ja väärän, mutta moraali ja tunnekäsitykset kehittyvät vielä. Kuusivuotias lapsi ymmärtää oikeudenmukaisuutta, mutta on vielä kykenemätön ajattelemaan esimerkiksi pahojen tekojen tarkoituksenmukaisuutta. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2017.)

6 Opinnäytetyön tarkoitus ja kehittämistehtävät

Opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää valmis pedagogisen dokumentoinnin menetelmä lasten osallisuuden lisäämiseksi Savitaipaleen Kivikoulussa. Lisäksi opinnäytetyöllä halutaan lisätä ymmärrystä lasten osallisuudesta varhaiskasvatuksessa.

Opinnäytetyön kehittämistehtävät ovat:

- 1) selvittää 5-6 –vuotiaiden lasten toiveita varhaiskasvatuksen aikaiseen toimintaan.
- 2) tuottaa pedagogisen dokumentoinnin väline, jossa lasten osallisuus toiminnan suunnittelussa tehdään näkyväksi.

7 Opinnäytetyön toteutus

Kävimme tutustumassa Kivikoulun lapsiin yhden aamupäivän ajan tammikuussa 2018 kaksi päivää ennen varsinaista kehittämistehtävämme tutkimuksellisen osan toteutusta. Halusimme, että lapset kuulevat meiltä, mitä olemme tulossa heidän kanssaan tekemään, ja siinä samalla hieman tutustumme lapsiin. Emme järjestäneet mitään erityistä ohjelmaa, vaan liityimme mukaan lasten aamuleikkeihin. Kerroimme kehittämistehtävästämme pienissä piirituokioissa ennen lasten aamupäivän ulkoiluja. Kivikoulun yhteyshenkilön kanssa sovimme käytännön järjestelyistä. Lisäksi lasten huoltajilta pyydettiin kirjalliset suostumukset lasten osallistumiseen kehittämistehtävämme tutkimukselliseen osioon (Liite 1).

Sovimme rooleistamme haastattelussa etukäteen. Toinen meistä oli haastattelija ja toinen kirjasi haastattelut. Kivikoulun henkilökunta oli tyhjentänyt ns. patjahuoneen ja tilalle oli tuotu kaksi pöytää ja kahdeksan tuolia. Tila oli mielestämme riisuttu ja kaikuva.

Lasten piirtämishetket ja haastattelut toteutettiin kahden peräkkäisen päivän aikana. Piirtämishetkeä varten pyysimme varhaiskasvattajia jakamaan omat lapsiryhmänsä kahteen pienryhmään. Yhteensä pienryhmiä oli neljä ja ryhmissä oli

viidestä seitsemään lasta. Juuri ennen piirtämishetkiä vietimme vähän aikaa lapsiryhmien kanssa jutellen. Ensimmäisenä päivänä haastattelimme kaksi lasta esiopetusryhmästä. Viskarit-ryhmän kaksi haastattelua tehtiin seuraavana päivänä.

Kaikki suostumuksen saaneet ja antaneet lapset saivat mahdollisuuden piirtää kuvan aiheesta *unelmien päiväkotipäivä*. Piirtämisen jälkeen kukin lapsi nimesi kuvansa ja haastatteluiden jälkeen kuvat teemoiteltiin nimien perusteella. Haastatteluun arvottiin esiopetusryhmästä ja Viskarit-ryhmästä yhteensä neljä lasta. Lapsilta varmistettiin haastatteluosuostumus vielä ennen varsinaista haastattelua.

7.1 Kohderyhmä ja otantamenetelmä

Kohderyhmämme oli Savitaipaleen Kivikoulun esiopetus- ja Viskarit-ryhmät. Savitaipaleen kirkonkylällä Kivikoululla toimii vain esiopetus ja sitä täydentävä varhaiskasvatus sekä viisivuotiaiden ryhmä. Yhteensä lapsia Kivikoulun yksikössä on 32. Viisivuotiaiden ryhmän nimi on Viskarit. Kivikoululla työskentelee kaksi lastentarhanopettajaa, kaksi lastenhoitajaa ja yksi laitoshuoltaja. (Savitaipale 2017; Tikka 2017.)

Käytimme yksinkertaista satunnaisotantaa, eli käytännössä arvoimme neljä haastateltavaa lasta. Satunnaisotannalle on ominaista, että perusjoukon yksiköt ovat jollain tavalla numeroitavissa. Numerointi mahdollistaa varsinaiseen tutkimukseen arvottavat yksiköt tai alkiot. (Pahkinen 2012, 27.)

7.2 Kehittämistehtävä

Kutsumme opinnäytetyötämme kehittämistehtäväksi. Työssämme sovelletaan kehittämistutkimuksellisia menetelmiä. Edelsonin (2002) mukaan kehittämistutkimuksessa kehittäminen ja tutkimus yhdistyvät syklisessä prosessissa. Kehittämistutkimus ei ole oma erillinen menetelmänsä, vaan siinä yhdistyvät erilaiset tutkimusmenetelmät. Kehittämistutkimuksessa voidaan siis yhdistää kvalitatiiviset ja kvantitatiiviset tutkimusmenetelmät. (Kananen 2012, 19.)

Heikkisen, Kontisen ja Häkkisen mukaan (2006, 61) kehittävässä tutkimuksessa käytäntöjä kehitetään yhdessä asiakkaiden kanssa. Tuottamamme pedagogisen

dokumentoinnin menetelmän esimerkkiteemat tulevat Savitaipaleen Kivikoulun lapsilta.

Heikkisen ym. (2006, 61) mukaan toiminnallista opinnäytetyötä voidaan kutsua myös kehittämistehtäväksi. Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on tehdä esimerkiksi opas, kansio tai kirja. Toiminnallinen opinnäytetyö voi olla myös toiminnan järjestämistä, esimerkiksi erilaisten tapahtumien muodossa. Toiminnallinen opinnäytetyö vastaa johonkin työelämän tarpeeseen ja siinä tulee yhdistyä teoria, tutkimuksellinen asenne, käytännön toteutus ja raportointi. (Vilkka & Ayraksinen 2003, 9-10.) Opinnäytetyömme vastaa Savitaipaleen varhaiskasvatuksen tarpeeseen lisätä lasten osallisuutta. Opinnäytetyömme lopputuotos on lasten osallisuutta lisäävä pedagogisen dokumentoinnin menetelmäopas.

7.3 Aineistonkeruumenetelmä

Tässä opinnäytetyössä aineistonkeruumenetelmänä käytettiin lasten piirtämistä ja kerronnallista haastattelua. Hirsjärven, Remeksen & Sajavaaran (2007, 200) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa haastattelua käytetään usein päämenetelmänä. Haastattelussa on mahdollista säädellä aineiston keruuta joustavasti tilanteen edellyttämällä tavalla ja vastaajia myötäillen. Haastattelu valitaan usein aineistokeruumenetelmäksi, koska ihmiselle on annettava mahdollisuus tuoda esiin itseään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti. Haastattelututkimuksessa on myös vaikea etukäteen tietää vastausten suuntia. Haastattelussa myös halutaan ja on mahdollista selventää saatavia vastauksia.

Pia Roos (2016, 28) kirjoittaa väitöskirjassaan *Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa*, että taiteellisuus antaa lapsilähtöisen näkökulman asioihin, joka kunnioittaa lapsen tapaa olla maailmassa. Lasten tekemät piirustukset kuvaavat heidän tapaansa nähdä maailmaa ja kertovat heidän kokemukistaan. Piirtäminen voi antaa asioille muodon, jos lapsen on hankalaa kuvata asiaa sanoin. Kun lapsi piirtää, hänellä on samanaikaisesti aikaa ajatella, ja lapsi pystyy tarvittaessa täydentämään piirtämäänsä kuvaa. Piirtämisessä rajoitteeksi ei muodostu puhuttu kieli tai käytössä oleva sanavarasto.

Piirtämiselle annetut ohjeet vaikuttavat lopputulokseen. Myös lapsen mieltymykset itsensä ilmaisemisessa, mielikuvitus, piirustustaito, itsekriittisyys tai ylipääntään sitoutuneisuus ja kiinnostus piirtämistä kohtaan vaikuttavat lapsen piirustuksen lopputulokseen. Piirustuksen lopputulos ei kerro kaikkea, eikä se ole koko totuus, koska kaikki lapset eivät pidä piirtämisestä. (Roos 2016, 28-29.)

Kun lapsen piirrosta käytetään osallisuuden tutkimisen välineenä, niin se, mitä ja miten lasta pyydetään piirtämään, riippuu siitä, minkälaista tietoa etsitään. Pelkän piirustuksen lopputuloksen rinnalle on tullut näkökulma, joka kiinnittää huomiota piirtämisen prosessiin eikä niinkään lopputulokseen. Ajatellaan, että lasten piirustukset eivät ole ainoastaan esittäviä, vaan niihin sisältyy myös merkityksiä. Kun lapsi kertoo piirtämisestä joko sen aikana tai sen jälkeen, niin kerronta tuo uusia ulottuvuuksia piirustukseen. (Roos 2016 28-29.)

Lapsen haastattelemine

Lapsen haastattelu antaa mahdollisuuden lapsen omille näkemyksille asioista. Lasten näkökulmien selvittäminen laajentaa aikuisten luomia mielikuvia ja tulkin-toja. (Eder & Fingerson 2002, 181.) Lapselle tutkimustarkoituksessa tehdyn haastattelun avulla on mahdollisuus päästä lähemmäksi lapsen elämysmaailmaa sekä hänen käsityksiään ja mieltymyksiään. Hughesin ja Bakerin (1990) mukaan lasten puhuminen haastattelussa voi olla sivuosassa. Tietoa voidaan saada enemmän ei-kielellisten toimintamallien, esimerkiksi leikin, avulla. Muita haastattelun keinoja ovat esimerkiksi piirustukset sekä lelut ja erityisesti nuket. (Hirsjärvi & Hurme 2016, 129.)

Esikouluikäisen lapsen haastattelussa tulee ottaa huomioon erilaisia asioita. Tämän ikäisen lapsen sanavarasto on vielä pieni verrattuna aikuisen sanavarastoon. Garborino ja Scott (1992) ovat antaneet suosituksen, että kysymysten on hyvä olla ainoastaan 3-5 sanan pituisia. Kysymyksien sanojen on oltava lapsille tuttuja. Lasten vastaukset jäävät usein hyvin lyhyiksi ja pinnallisiksi. (Hirsjärvi & Hurme 2016, 129.)

Esikouluikäistä haastateltaessa lapsen keskittymiskyky täytyy ottaa huomioon. Lapsen on vaikea keskittyä pitkiä aikoja. Lyhyt 15-20 minuutin mittainen haastattelu on sopiva. Haastattelu ympäristön on oltava mahdollisimman neutraali, koska

lapsi voi reagoida haastattelu ympäristöön herkemmin kuin aikuinen. (Hirsjärvi & Hurme 2016, 129.)

On mahdollista, että esikouluikäinen lapsi vierastaa haastattelijaa. Tärkeää on, että lapsi voi tutustua haastattelijaan etukäteen. Huomioitavaa on myös se, että pieni lapsi vastaa helposti kyllä, vaikka ei tietäisikään vastausta kysytyyn kysymykseen. Ymmärrys voidaan varmistaa niin, että haastattelijalla kysyy saman kysymyksen eri muodoissa. (Hirsjärvi & Hurme 2016, 130.)

Tässä opinnäytetyössä haastattelijat viettivät aikaa lasten kanssa yhden aamu-päivän ajan ennen varsinaisia haastattelupäiviä. Tutustumiseen ei varattu enempää aikaa, sillä lapset olivat haastatteliijoille jo entuudestaan tuttuja. Tarkoituksena oli olla mukana lasten arjessa ja kertoa kehittämistehtävästämme heille.

Lapsen haastattelussa on oltava kiinnostunut kaikesta mitä lapsi sanoo. Haastattelijan tulee ottaa tutkijan rooli. Tähän rooliin kuuluu esimerkiksi se, että tutkija on tietoinen siitä, että tapaamisia lasten kanssa on vain muutama, ja tämän jälkeen lasta ei tavata. Haastattelijalla ei saa järkyttyä kuulemastaan eikä hymyillä ns. söpöille vastauksille. Haastattelijalla ei saa painostaa lasta, mutta hänen tulee sietää kuulemaansa. Esimerkiksi jos lapsi vastaa esitettyyn kysymykseen *en tiedä*, haastattelijalla ei voi olla varma, onko lapsi ymmärtänyt kysymystä. Lapsi voi myös olla siinä luulossa, ettei haastattelijalla siedä kuulemaansa vastausta. Haastattelijan tulee myös muistaa, mitä lapsi on sanonut. Lapsilla on hyvä muisti, ja he muistavat, mitä on kysytty ja mitä he ovat vastanneet. (Hirsjärvi & Hurme 2016, 131.)

Haastateltaessa on tärkeää kunnioittaa lasta ja olla hänestä aidosti kiinnostunut. Haastattelijan tulee olla oma itsensä. Lapsen kanssa tulee pyrkiä olemaan mahdollisimman tasavertainen. (Kirmanen 2000.)

On mahdollista, että lapset ovat hyvinkin avoimia, keskustelutaitoisia ja kypsän tuntuista perustelemaan näkemyksiään. Haastattelijalla voi vaikuttaa itse haastattelun ilmapiiriin. Haastattelijalla voi järjestää vastavuoroisen, kuuntelevan sekä lapset huomioon ottavan tilanteen. (Aarnos 2010, 175.)

Haastattelu on hyvä aloittaa keskustelemalla lapsen kanssa esimerkiksi päivän kulusta, perheestä tai harrastuksista. Kysymysten tulee edetä lapsen ehdoilla, ja

jos aikaisemmin aktiivisesti keskustellut lapsi hiljenee, se kertoo siitä, että haastattelija on esittänyt liian monta vaikeaa ja hyppivää kysymystä. Lapsiryhmän haastattelu vaatii kokemusta lapsiryhmän ohjaamisesta. (Aarnos 2010, 176.)

Kerronnallinen haastattelu

Opinnäytetyömme aineiston keruussa ja kehittämässämme menetelmässä käytetään kerronnallista haastattelua. Kerronnallisessa haastattelussa tutkija pyytää haastateltavilta kertomuksia. Tutkija antaa tilaa kertomiselle ja esittää kysymyksiä, joihin olettaa saavansa vastaukseksi kertomuksia. Kerronnallisuutta voi olla vastauksissa vähän tai paljon sen mukaan, kuinka puhe välittää kokemuksellisuutta. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 189-191.)

Kerronnallisessa haastattelussa haastateltavat tuottavat itse kertomuksiansa sisällön, ja haastattelut etenevät vaiheittain. Haastattelu alkaa yhdellä laajalla kysymyksellä ja haastateltava itse päättää, miten, missä järjestyksessä, ja mitä hän kertoo. Haastattelijan tehtävänä on kuunnella ja kannustaa haastateltavaa. Kun kerronta päättyy, voidaan haastateltavalta kysyä tarkentavia kysymyksiä hänen itsensä esiin nostamista asioista. Haastattelun viimeisessä vaiheessa voi haastattelija kysyä asioista, jotka häntä itseään kiinnostavat. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 196-197.)

7.4 Aineiston keruu

Aineisto kerättiin jakamalla lapset pienryhmiin ja heille annettiin paperia. Lapset käyttivät piirtäessään Kivikoulun värikyniä. Piirustuksen aiheena oli unelmien päiväkotipäivä ja aihetta avattiin muutamien esimerkein:

Piirtäkää ihan mitä vaan, mitä haluaisitte tehdä päiväkotipäivän aikana. Se voi olla tekemistä sisällä tai ulkona. Se voi olla jotain, mitä teette kotona tai vapaa-aikana, tai mitä haluaisitte tehdä muuten vaan kavereiden kanssa, tai vaikka yksin tai aikuisen apua käyttäen.

Piirtämisen aikana kirjasimme ylös oman pöytäkuntamme keskustelua tai ns. lentäviä lauseita. Kiinnitimme erityisesti huomiota siihen, mitä lapset kertoivat omista piirustuksistaan.

Ensimmäisenä piirustuspäivänä kymmenen lasta kolmestatoista suostui piirtämään. Valmiista piirustuksista arvoimme kaksi ja näiden piirustusten tekijöitä kysyttiin haastatteluun. Kumpikin arvotuista lapsista suostui haastatteluun. Toisena piirustuspäivänä kaikki yksitoista lasta tuottivat piirustuksen. Arvoimme kolme piirustusta, koska ensimmäisenä arvotun piirustuksen tekijä ei suostunut haastattavaksi. Kaksi seuraavaksi arvottua suostuivat haastatteluun.

Työmme haastattelut suoritettiin yksilöllisesti. Haastattelun aluksi lapsen annettiin kertoa kuvastaan vapaasti. Tämän jälkeen lapsen omaan kerrontaan nojaten selvitettiin vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Mitä kuvassa on? Miten toiveen voisi toteuttaa? Kenen kanssa toivetta voisi toteuttaa? Mitä tarvitaan, että toive toteutuu? Missä toiveen voi toteuttaa? Tarvitaanko aikuisen apua?

8 Aineiston kokoaminen ja piirustusten teemoittelu

Tässä opinnäytetyössä aineisto teemoiteltiin ja teemojen sisällöt avataan yksityiskohtaisemmin tässä kappaleessa. Tuomen & Sarajärven (2009, 93) mukaan teemoittelussa painotus on siinä, mitä esillä olleista teemoista on sanottu. Kyseessä on laadullisen aineiston pilkkominen sekä ryhmittely erilaisten aihepiirien mukaan. Tämän perusteella voidaan vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa. Ensimmäisenä on mahdollista ryhmitellä aineisto esimerkiksi sukupuolen mukaan. Tämän alustavan ryhmittelyn jälkeen ryhdytään varsinaiseen teemoitteluun. Kerätystä aineistosta etsitään tiettyä teemaa kuvaavia näkemyksiä.

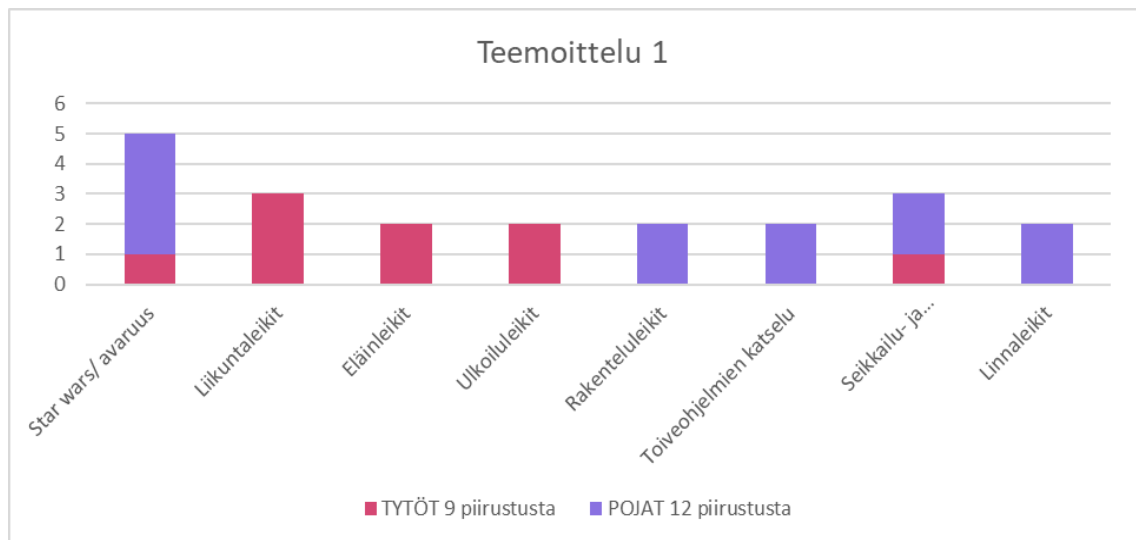
Jos kyseessä on jonkin käytännöllisen ongelman ratkaiseminen, niin teemoittelu on suositeltava aineiston analysointitapa. Tarinasta on mahdollista poimia käytännöllisen tutkimusongelman kannalta tärkeää tietoa. (Eskola & Suoranta 2008, 178.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen analyysin arviointiperusteina on hyvä kiinnittää huomiota ainakin aineiston merkittävyyteen ja aineiston riittävyyteen. Lisäksi analyysin kattavuus, arvioitavuus sekä toistettavuus ovat tärkeitä arviointiperusteita. Aineistoa ei kannata kerätä kerralla liian paljon. On hyvä kerätä aluksi pieni aineisto

ja sen jälkeen vasta päättää millaisia lisäaineistoja tarvitaan. Analyysin kattavuudella tarkoitetaan sitä, että tutkija ei tee omia tulkintojaan satunnaisten poimintojen perusteella. Analyysin arvioitavuus on sitä, että lukija pystyy seuraamaan tutkijan päättelyä. Lisäksi lukijalla tulee olla edellytykset joko hyväksyä tutkijan tulokset tai riitauttaa ne. Toistettavuus on sitä, että tutkija on esittänyt riittävän yksityisluonteisesti tutkimuksen eri vaiheet, jotta toinen tutkija pystyy niitä soveltamalla päättämään samoihin tuloksiin. (Mäkelä 1990, 47-53.)

Laadullisen tutkimuksen aineisto on tavallisesti tarkoituksenmukaista kirjoittaa sanasta sanaan puhtaaksi. Kyseessä on tällöin litterointi. Litterointi on mahdollista tehdä koko kerätystä aineistosta tai valita esimerkiksi teema-alueiden mukaan aiheet, jotka litteroidaan. Useimmiten aineisto litteroidaan eikä lähdetä suoraan tekemään päätelmiä haastatteluiden tai nauhojen perusteella. (Hirsjärvi ym. 2007, 217.) Tässä opinnäytetyössä haastatteluaineistot litteroitiin välittömästi haastattelutilanteiden jälkeen. Litteroinnissa näkyy selvästi haastattelijan kysymykset ja haastateltavan vastaukset.

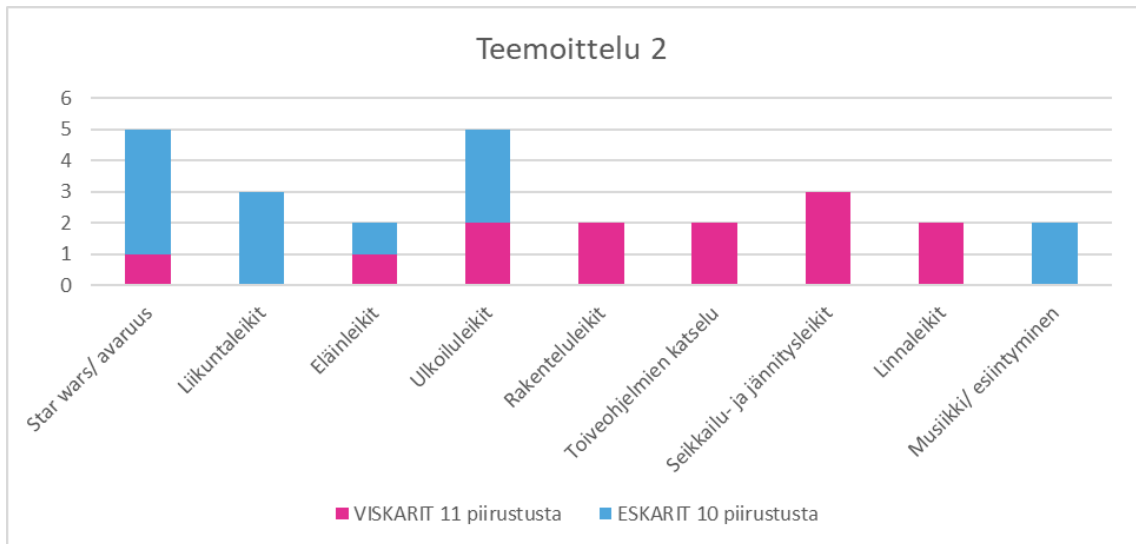
Kehittämistehtävämme tarkoituksena oli selvittää Savitaipaleen Kivikoulun lasten toiveita toiminnasta lasten omien piirustusten avulla. Lopullisia piirustuksia saimme kehittämistehtävämme käyttöön kaksikymmentäyksi kappaletta. Piirustukset teemoiteltiin kolmeen kertaan. Seuraavaksi avaamme teemoitteluprosessia.

Taulukko 1. Tyttöjen ja poikien piirustusten määrä eri teemoissa

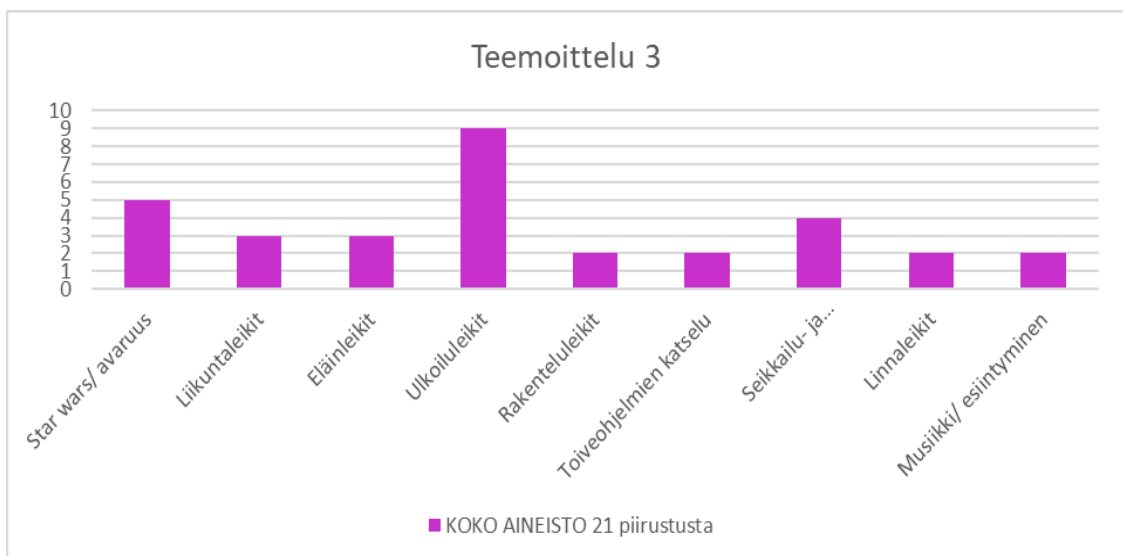
Taulukossa 1 näkyy tyttöjen ja poikien piirustusten määrät eri teemoissa. Mielestämme poikien piirustukset seurasivat hyvin stereotyyppisiä ja perinteisiä poikien leikkiteemoja. Esimerkiksi legopalikkaleikit sekä sotaleikit star wars-hahmoineen on helppo mieltää poikien leikeiksi. Positiivisena yllätyksenä huomasimme, että tyttöjen piirustusten joukosta löytyi myös leikkejä, jotka eivät ole stereotyyppisesti tyttöjen leikkejä. Tästä esimerkkinä pallopelit, jotka ovat mielestämme mielletty enemmän poikien leikeiksi.

Taulukko 2. Viskareiden ja Eskareiden piirustusten määrä eri teemoissa

Taulukosta 2 nähdään Kivikoulun lapsiryhmien piirustusten määrät eri teemoista. Viskareiden kuvista löysimme seitsemän teemaa ja kaksi kuvista sai kaksi teemaa. Eskareiden piirustukset muodostivat yhdeksän teemaa, ja kolme kuvaa saivat kaksi teemaa.

Taulukko 3. Koko aineiston teemoittelu

Taulukosta 3 voi havaita, että koko aineiston teemoittelun tulos pysyy lähes samana kuin kahdessa edellä tehdyssä teemoittelussa. Teemoittelussa 11 piirustusta päätyi useamman teeman alle. Esimerkiksi yksi kuva kuului nimensä perusteella eläinleikkiteeman alle, mutta kuvan perusteella se voitiin teemoitella myös ulkoleikiksi.

Seuraavaksi avaamme teemojen sisältöjä. Avaamme teemoja piirustusten, omien havaintojemme, piirustushetkissä käytyjen keskusteluiden sekä haastattelujen kautta.

Star wars/avaruus

Star wars/avaruus teeman nimeäminen oli helppoa. Kuvia oli yhteensä viisi. Kaksi kuvista sai nimekseen *Star wars sota* ja yksi oli pelkkä *Star wars*. Neljäs kuva sai nimekseen *Valomiekka* ja viides sai nimekseen *Raketit*, joka puolestaan sijoittui enemmän avaruus teeman alle. Yksi Star wars kuvista arvottiin mukaan haastatteluun ja lapsi kertoi kuvastaan seuraavasti:

Haastattelija: *Mitä askarteluun tarvittaisiin?*

Lapsi A: *Tarvittaisiin paperirullaa, siivet vois tehdä teipistä ja pahvista. Mustan värin saa mustalla kynällä tai pensselillä eli tarvitaa vesi ja maalia. Miekan voi as- karrella putkiloista ja senki vois värjätä ja puhelimen vois tehdä pahvista.*

Haastattelija: *Mitä muuta tässä star wars leikissä tarvittaisiin?*

Lapsi A: *Avaruus. Tähdet kattoon ja planeettoja, joista jotkut ovat rautaisiakin.*

Haastattelija: *Mitä siinä leikissä sitten tapahtuis?*

Lapsi A: *No taistellaan ja lennetään. Yhen ison aluksen vois tehdä pahvilaatikosta ja ulkona sit penkit vois olla aluksia. Talvella vois tehdä lumikasoista.*

Liikuntaleikit

Liikuntaleikkiteeman alle saatiin kolme erilaista liikuntamuotoa, joita voi harrastaa sisällä ja ulkona. Liikuntaleikkiteeman piirustuksissa oli luistelua, keinumista sekä yksityiskohtainen kuva tytöistä pelaamassa polttopalloa kesäisellä niityllä. Kuvat olivat yksinkertaisesti nimiltään *Luistelua, Keinuissa ja Polttopallo*.

Eläinleikit

Eläinleikkejä piirsi kolme lasta. Ensimmäisessä piirustuksessa lapsi talutti koiraan talvisessa maisemassa. Tämä piirustus sai nimekseen *Seikkailu*. Toinen kuva oli nimeltään *Joulupukkileikki*. Myös tämä kuva arvottiin haastatteluun, mutta sitä avataan enemmän Ulkoiluleikit-teeman alla. Kolmas piirustus arvottiin mukaan haastatteluun. Siihen oli selvästi piirretty hevonen ja sillä ratsastava tyttö. Piirtäjä antoi kuvalle nimen *Ratsastusretki* ja hän avasi piirtämänsä toivetta seuraavasti:

Haastattelija: *No voisko tätä leikkiä jotenkin?*

Lapsi B: *No jos ihminen leikkii heppaa, niin valjastetaan se hyppynarulla, ja kepparilla mennään vaan ratsastamaan.*

Haastattelija: *Mistä sellasen keppihevosen vois saada?*

Lapsi B: *Kepparin vois tehdä täällä. Tarvii vaan villasukan, villaa, lankaa, nappeja, joku suuks kelpaava, korvat vaikka huovasta, suu vaikka rautalangasta ja väriä sen rautalangan päällä. Sit tarvii kepin, ohjaket langasta ja vaikka rusetin korvanjuureen. Joo 10 kymmenen asiaa.*

Haastattelija: *Miten kepparilla sit leikitään?*

Lapsi B: *Vois leikkiä niin, että menis kepin päälle ja laukkaa eteenpäi. Keiloista vois tehdä radan ja värikkäiden keppien ja puun avulla. Vois leikkii myös sisällä ja voi myös maalata sen keppihevosen keppiä.*

Musiikki/ esiintyminen

Musiikki ja esiintyminen teemaan saimme kaksi piirustusta. Kummassakin kuvassa esiintyy vaaleanpunaisiin mekkoihin sonnustautuneita tiarapäisiä prinsessoja. Kuvat olivat nimiltään *Unelmatanssiaiset ja Tanssii ja laulaa prinsessa*. Piirtäessään kuvia lapset spontaanisti kertoivat, että esiintyminen muille päiväkotilaisille olisi tärkeä osa leikkiä.

Ulkoiluleikit

Kaikki ulkoiluleikkiteeman kuvat saivat vähintään kaksi teemaa ja toinen teemoista oli ulkoiluleikki. Ulkoiluleikkikuvia oli yhteensä yhdeksän kappaletta. Näiden kaikkien kuvien aiheet sijoittuivat ulkoilmaan. Kaikkien kuvien nimet löytyvät muiden teemojen alta. Ulkoiluleikeistä *Joulupukkileikki*-kuva arvottiin mukaan haastatteluun ja haastateltava kertoi kuvastaan seuraavasti:

Haastattelija: *Miten tätä vois sitten leikkiä?*

Lapsi C: *No yks on joulupukki, muut ois poroja. Yks ois Petteri Punakuono ja muut poroja. Petteri Punakuono johtaa.*

Haastattelija: *Mites tätä voitais leikkiä ulkona.*

Lapsi C: *Lumesta reki, jos se kestäis. Pitää pitää kauemmin et kovettuu se lumi. Meillä kotona oli sellanen joulupukki ja lumireki. Meiän pihalla oli sellanen, joulupukki ilahtui.*

Rakenteluleikit

Rakenteluteemaan tuli kaksi kuvaa, joiden teemoittelu oli selkeää jo lasten antamien nimien perusteella. Lasten kuvat olivat nimeltään: *Palikanrakentaminen* sekä *Pikkulegojen rakentaminen*. Myös kuvat olivat selkeitä rakennuspalikkakuvia, *No siinä on legotorni*.

Toiveohjelmien katselu

Kaksi lapsista piirsi television, ja kuvien nimet olivat *Telkkarin katselu* ja *Kotitelkkarin katselu*. Piirtämisen aikana toinen televisiokuvan piirtäjistä kertoi, että *olis kiva olla kotona äitin ja isin kanssa katsomassa telkkaria. Mie haluisin kattoo niitä miun lempiohjelmii*.

Seikkailu- ja jännitysleikit

Seikkailuteeman piirustuksia kerääntyi yhteensä neljä kappaletta. Ensimmäinen kuva oli nimeltään *Seikkailu* ja toinen kuva sai nimekseen *Sokkelo kaivupaikalle*. Mielestämme näiden piirustuksien luomisessa käytettiin paljon mielikuvitusta. Kolmas piirustus oli nimeltään *Raketit* ja viimeinen kuva oli *Isoisän kanssa aarteenmetsästäys*. Viimeisen kuvan juoni muutti jatkuvasti muotoaan lapsen mielikuvituksen juoksun yhteydessä. Lapsi puhui kuvastaan piirtäessään näin: *Tässä on mato, joka syö siun pään, eiku se syö ukin, eiku oikeastaan se onkin sokkelo, josta pääsee rappusia pitkin lattiasta läpi*. Viimeiseksi haastateltavaksi arpaonni suosi puheliasta Lapsi D:tä ja hän kertoi haastattelussa kuvastaan seuraavasti:

Haastattelija: *Mitä piirustuksessa on?*

Lapsi D: *Ukki, isosisko, aarrearkku, ja tie mist ne kävelee aarrearkulle.*

Haastattelija: *Mitä tähä leikkiin tarvittais?*

Lapsi D: *Huivi, aarrearkku, se voi olla maalipurkki*

Haastattelija: *Mistä sie saat huivin?*

Lapsi D: *Lelupäivänä vois ottaa oman huivin mukaan, mulla on sininen huivi, mutta se kutittaa silmiä. Äidin vanha huivi on rikki ja siin on reikiä niin se ei kutittais.*

Haastattelija: *Entäs jos leikitään sisällä, niin mikä sitten voisi olla aarre?*

Lapsi D: *Mulla on paljon rahoja, nii vois vaikka laittaa sit sellasen aarteeks.*

Linnaleikit

Linnaleikkikuvia tuli kaksi kappaletta. Linnaleikki oli myös yksi tutkijoiden antamista esimerkeistä ja linnojen piirtäminen alkoi heti, kun toinen tutkijoista sa-noitti sen piirtämistuokion alussa. Kuvat olivat nimiltään *Kuninkaanlinna* ja *Linna*.

9 Yhteenveto

Osallisuutta piirtäen – pedagogisen dokumentoinnin menetelmä (liite 2) on opin-näytetyömme kehittämistehtävän tuotos. Menetelmän tarkoituksena on mallintaa yksi keino lasten osallisuuden lisäämiseksi varhaiskasvatuksessa. Lisäksi toi-vomme menetelmän lisäävän ymmärrystä osallisuudesta, ja toivomme tämän in-spiroivan muita varhaiskasvattajia kehittämään muita osallisuutta lisääviä mene-telmiä.

Menetelmän kuvat ja teemat ovat alkuperäisestä aineistosta, jotka saimme yh-teistyön tuloksena Savitaipaleen Kivikoulun varhaiskasvatukseen osallistuvilta lapsilta. Lapsilla oli huoltajien lupa osallistua piirtämiseen ja haastatteluihin.

Osallisuutta piirtäen – lasten osallisuutta lisäävä pedagogisen dokumentoinnin menetelmä on tulostettava vihkonen. Vihkosessa esittelemme teoriaa, johon las-ten osallisuutta lisäävä menetelmä perustuu. Lisäksi vihkonen sisältää mallihaas-tattelun, ohjeistuksen menetelmän käyttöön sekä valmiin kyselykaavakkeen, jonka voi tulostaa erikseen. Vihkosen lopussa esittelemme lapsilta nousseita esi-merkkejä piirustusteemoista.

Menetelmämme tarkoituksena on myös tukea varhaiskasvattajia lasten kuunte-lemisessä sekä auttaa kasvattajia dokumentoimaan lasten toiveita. Lisäksi halu-amme herätellä kasvattajat miettimään sitä, miten yhteistyössä lasten kanssa las-ten toiveet saadaan tasa-arvoiseksi varhaiskasvatuksen suunnittelumuodoksi osaksi varhaiskasvatuksen arkea.

10 Eettisyys

Kehittämistehtävämme keskeisin eettinen ongelma oli se, että pienet lapset eivät kykene antamaan tietoon perustuvaa suostumusta ja suuremmat lapset kykenevät siihen vain osittain. Näin ollen jokaisen haastatteluun osallistuvan lapsen huoltajalta on saatava suostumus. Suostumus oli saatava myös lapsilta niiltä osin kuin he ikänsä puolesta kykenivät sen antamaan. Leikki-ikäiselle annettiin tietoa siitä, mistä on kysymys. Esikouluikäiset lapset kykenevät jo ymmärtämään, mistä tutkimuksessa on kysymys ja voivat itse päättää suostuvatko he haastatteluun. (Pelkonen & Louhiala 2002, 133.) Tässä opinnäytetyössä pyydettiin kaikilta lapsilta sekä huoltajilta suostumus haastatteluun.

Opinnäytetyön tekijöiden asema suhteessa haastateltaviin lapsiin

On hyvä huomioida, että Kivikoulun lapset olivat jossain määrin tuttuja opinnäytetyön tekijöille. Sanna Koskinen on Savitaipaleen kunnan varhaiskasvatuksen entinen työntekijä ja Hannamari Torkkeli on Savitaipaleen kunnan varhaiskasvatuksen asiakas vanhemman roolissa. Osa Kivikoulun lapsista on toisen meistä entisiä asiakkaita ja toisen naapureita tai lasten kavereita.

Tutkijoiden omalla historialla on huomattava merkitys työn subjektiivisuutta ajatellen. Kasvatustieteessä on tavallista, että tutkijat tuntevat tutkittavat entuudestaan. Tutkijoiden ennako-oletukset voivat aiheuttaa ongelmallisia tilanteita tutkimuksen edetessä. Tutkija voi esimerkiksi suunnitella työnsä niin, että se vahvistaa hänen omia ajatuksia tuloksista. Aiempi suhde tutkittaviin voi aiheuttaa myös sen, että tutkittava voi olettaa tutkijan tietävän jo vastaukset ilman täsmällisiä vastauksia tutkimustilanteessa. Samaa ajattelua voidaan soveltaa myös, kun tutkitaan tuttua yhteisöä. Näitä seikkoja tulee miettiä eettisistä ja luotettavuuteen liittyvistä näkökulmista. (Lindholm-Yläne, Paavilainen, Pehkonen & Ronkainen 2014, 70-71.)

Tutkija voi pyrkiä tietoisesti havainnoijan tai myötäeläjän rooliin miettiessään positiotaan suhteessa tutkittaviin. Tämä tulee ottaa huomioon, kun ryhmä on tutkijalle tuttu. Tutkijan positio ei kuitenkaan ole yksin tutkijan valinta, vaan myös tutkittavat asettavat tutkijan johonkin asemaan ja säätelevät täten tutkimuksessa

syntyvää suhdetta. Tutkijan tulee olla tietoinen tästä. (Lindholm-Ylänne ym. 2014, 72.)

11 Pohdinta

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kehittää lasten osallisuutta lisäävä pedagogisen dokumentoinnin menetelmä. Lisäksi opinnäytetyöllämme halusimme lisätä ymmärrystä lasten osallisuudesta varhaiskasvatuksessa. Lasten osallisuus aiheena nousi esiin, kun kävimme tapaamassa Savitaipaleen vs. varhaiskasvatuspäällikköä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 30) määrätään lasten oikeudesta osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan suunnitteluun ja sen kehittämiseen.

Lähdimme tutkimaan, mitä osallisuus itse asiassa tarkoittaa ja mikä sen merkitys varhaiskasvatukselle on nykypäivänä. Avasimme työssämme teoriaa osallisuudesta ja varhaiskasvatuksesta. Näiden lisäksi teoriapohjamme sisältää tietoa lapsilähtöisyydestä ja pienryhmätoiminnasta varhaiskasvatuksessa. Perehdyimme myös siihen, mitä pedagoginen dokumentointi on, ja millaista on 5- ja 6-vuotiaiden lasten kehitys.

Opinnäytetyöprosessin alusta lähtien päätimme, että tuotamme konkreettisen menetelmän lasten osallisuuden lisäämiseksi. Kehittämämme menetelmä muo- vaantui läpi koko opinnäytetyö prosessin. Menetelmä sai lopullisen muotonsa vasta prosessin loppupuolella juuri ennen pohdinnan kirjoittamista.

Teoriatiedon lisäksi kohtaamiset lasten kanssa Savitaipaleella opettivat meille, miten lapsen saa osallistumaan toiminnan suunnitteluun luovan menetelmän kautta. Ederin & Fingersonin (2002,181) mukaan lapsi puhuu mielellään hänelle tärkeästä asiasta. Omassa opinnäytetyössämme saamamme kokemukset tukivat tätä tietoa. Kokemuksemme tuki Garborinon & Scottin (1992) teoriatietoa, jonka mukaan lapsille osoitetut kysymykset on hyvä olla lyhyitä. (Hirsjärvi & Hurme 2016, 129).

Kehittämistehtävämme aineiston keruun pohdintaa

Koimme, että yhteistyö Savitaipaleen Kivikoulun varhaiskasvattajien kanssa sujui hyvin. Mielestämme oli helppo lähestyä Savitaipaleen varhaiskasvatusta opin- näytetyön tiimoilta, koska Kivikoulun varhaiskasvattajat ja osa Kivikoulun lapsista olivat meille entuudestaan tuttuja. Tämän huomioimme eettisyyttä käsittelevässä kappaleessa. Pohdimme, että yhteinen historiamme varmasti osaltansa helpotti yhteistyötä.

Varhaiskasvattajat olivat keskustelleet lasten kanssa etukäteen heidän toiveis- taan toiminnan suhteen ennen meidän saapumistamme. Mielestämme nämä etu- käteen käydyt keskustelut vaikuttivat omalta osaltaan lasten toimintaan piirustus- tuokioiden aikana. Koimme, että jotkut lapset saattoivat kokea painetta piirtää sellaisista aiheista, joista he aiemmin olivat puhuneet. Toisaalta osa lapsista sai apua ja tukea aiemmin mietityistä piirustusten aiheista.

Tila, jossa piirtämistuokiot ja haastattelut järjestettiin, oli sisustettu valmiiksi meitä varten, kun saavuimme piirustustuokioita ohjaamaan. Tila oli tyhjennetty pat- joista, jotka siellä oli aiemmin olleet. Tilalle oli tuotu kaksi pöytää ja tuoleja sekä yksi matto lattialle. Mielestämme tila oli hyvin riisuttu ja keskustelun äänet kaikui- vat ehkä liiaksikin. Havaintojemme perusteella tila vaikutti lapsista erilaiselta ja oudolta normaaliin verrattuna. Oletamme, että tilaisuus oli lapsista jännittävä jo valmiiksi. Tilan uusittu, virallisemmän näköinen sisustus saattoi lisätä jännitystä entisestään. Jälkikäteen pohdimme, että olisimme voineet kokeilla piirtämistä esi- merkiksi lattialla piirissä patjojen päällä. Periaatteessa olisimme voineet muuttaa tilan sisustusta toisena tutkimuspäivänä, mutta päätimme, että pidämme tutki- muspäivät mahdollisimman samankaltaisina.

Aineiston keruun jälkeen pohdimme, että piirustushetkien aikana käytyjen kes- kusteluiden kirjaaminen olisi ollut helpompaa ja teemojen avaaminen rikkaam- paa, jos olisimme valinneet pienemmät piirustusryhmät ja useamman haastatel- tavan. Haastateltujen lasten piirustusten teemat oli mielestämme helpompi avata, ja siksi ne olivat mielestämme eriarvoisessa asemassa haastattelelemattomien pii- rustusten teemoihin verrattuna.

Kävimme Kivikoulussa ennen varsinaisia tutkimuspäiviä tutustumassa lapsiin. Koimme, että jos olisimme tunteneet lapset vielä paremmin, lapset olisivat mahdollisesti kyenneet toimimaan kanssamme luonnollisemmin. Siksi ajattelempa, että kehitetty pedagogisen dokumentoinnin menetelmän käyttö on rikkaampaa silloin, kun sitä käyttää lapsiryhmän oma varhaiskasvattaja.

Oletimme etukäteen esiopetusikäisten lasten olevan valmiimpia piirtämään omia toiveitaan paperille, koska heidän voidaan olettaa olevan kehittyneempiä ja aloitteellisempia kuin Viskarit-ryhmän vuotta nuoremmat lapset. Vastoin odotuksiamme Viskarit-ryhmän lapset olivat havaintojemme perusteella rennomman oloisia piirustushetkissä kuin esiopetusryhmän lapset. Esiopetusryhmän lasten havaitsimme olevan myös itsekriittisempiä kuin Viskarien, mitä kuvastaa esimerkiksi se, että kolme esiopetusryhmän lasta palautti tyhjän paperin.

Esiopetusryhmän lapset piirsivät ensimmäisenä tutkimuspäivänä ja Viskarit-ryhmän lapset toisena. Ensimmäisenä päivänä vietimme hetken aikaa esiopetusryhmässä jutellen yksittäisten lasten kanssa. Toisena tutkimuspäivänä aloitimme päivän yhteisesti kaikkien Viskarit-ryhmän lasten kanssa pienessä piirihetkessä. Ajattelempa, että se, miten otimme lapsiryhmät aamulla ns. haltuun, mahdollisesti vaikutti siihen, kuinka luonnollisesti lapset käyttäytyivät seurassamme piirustushetkissä. Lisäksi koimme itse olleemme rennompia toisena tutkimuspäivänä, koska olimme jo kerran kokeneet tapahtumien kulun.

Piirustushetkien aikana suurin osa lapsista alkoi piirtää toivettaan välittömästi paperin eteen saatuaan, mutta osa lapsista tarvitsi enemmän johdattelua. Paperille ei alkanut piirtymään omaa toivetta ilman johdattelevaa keskustelua. Mielestämme käyttämämme linnaesimerkki vaikutti kahteen piirustukseen. Kun yksi lapsi kuuli sanan linnaleikki, hän alkoi välittömästi piirtää linnaa paperille. Hänen vieressään istunut lapsi mallinsi havaintojemme perusteella kuvan toiselta lapselta, koska kuvat olivat hyvin identtisen näköiset. Toisaalta olimme nähneet lasten leikkivän linnaleikkiä ennen piirustushetken alkamista ja siksi olimme valinneet linnaleikin yhdeksi esimerkiksi.

Havaintojemme perusteella muutamalla lapsella itsekriittisyys kenties vaikutti piirustuksen tuottamiseen. Osa lapsista käytti pyyhekumia, tai pyysi uutta paperia,

koska omien sanojensa mukaan piirustus ei ollut tarpeeksi hyvä. Tämän tulkitimme itsekriittisyydeksi.

Esiopetusryhmän sekä Viskarit-ryhmän lasten haastattelut menivät mielestämme suunnitelman mukaisesti. Haastateltavat lapset kertoivat kuvistaan avoimesti ja avasivat niitä lisää kysymyksiemme avulla. Mielestämme piirustuksen ja kerronnallisen haastattelun avulla lapsi voi todella päästä suunnittelemaan toimintaa. Haastatteluissamme lapset osasivat miettiä erilaisia tehtäviä niin muille lapsille kuin varhaiskasvatuksen henkilökunnalle.

Haastattelut tehtyämme pohdimme, että olisimme voineet äänittää lasten haastattelut. Tämä olisi helpottanut haastatteluiden litterointia. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta tämä olisi ollut mielestämme tärkeä seikka. Toisaalta lasten mahdollisuus osallisuuden tunteeseen ei vaarantunut tutkimuksellisen osion misään vaiheessa, minkä koimme itse tärkeimmäksi.

Mietimme, että tutkimuksellisen osion tulokset eivät välttämättä ole täysin toistettavissa, koska lapset elävät hetkessä. Tässä opinnäytetyössä nousi esiin esimerkiksi Star Wars -leikit sekä joulupukkileikki, jotka ovat vahvasti sidoksissa joulun 2017. Toiveita mahdollisesti määrittävät ajankohtaiset elokuvat sekä jouluna saadut lahjat.

Prosessissa opittua

Opinnäytetyöprosessi on ollut meille hyvin opettava, mutta olemme oppineet myös sen, että opittavaa on vielä paljon lisää. Opinnäytetyötä tehdessämme olemme päässeet tutustumaan lasten osallisuuteen ja sen merkitykseen varhaiskasvatuksessa. Aihe on meille tärkeä ja hyvin ajankohtainen, koska haluamme itse olla jatkossa osallisuutta mahdollistavia ja sitä kehittäviä varhaiskasvattajia ja mielestämme olemme hyvin sillä tiellä. Lisäksi olemme mielestämme kasvaneet prosessin aikana varhaiskasvatuksen ammattilaisina.

Osallisuusteeman parissa toimiminen on vahvistanut omia kasvatuskäsityksiämme, koska näemme lasten ajatukset ehdottomasti rikkautena suunniteltaessa varhaiskasvatuksen toimintaa. Ajattelemme, että lapsen on helpompi sitou-

tua ja motivoitua toimintaan, kun aihe on hänelle mieluinen tai häntä itseään kiinnostava. Tärkeää on, että lapsi saa itse olla suunnittelemassa toimintaa ja että varhaiskasvattajat toimivat suunnitelman mahdollistajina kuten Hart (1992, 8) kuvailee.

Keskinäinen yhteistyömme opinnäytetyöprosessin aikana on toiminut hyvin. On ollut mukava kehittää itseään ja omaa ammattitaitoa yhdessä. Yhteistyömme vahvuudeksi on noussut erilaiset taustamme, joka nousee erityisesti esiin reflektoinnissamme. Toinen meistä on aikaisemmalta ammatiltaan opistotasoinen varhaiskasvattaja ja toisella meistä on kokemusta ammattikorkeakoulutasoisesta opinnäytetyöprosessista. Molemmat meistä ovat tuoneet oman erityisen panoksensa yhteiseen työhömmme ja olemme siitä ylpeitä.

Erytisen ylpeitä olemme kehittämästämme menetelmästä. Suunnittelemamme osallisuutta lisäävä pedagogisen dokumentoinnin menetelmä täyttää tarkoituksensa ja vastaa Savitaipaleen varhaiskasvatuksesta nousseeseen kehittämistarpeeseen. Lisäksi mielestämme menetelmä tukee lapsen taitoa rakentaa ja kehittää omaa leikkiään. Tämän vuoksi meidän on hyvä muistaa, kuten varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 38) sanotaan, että leikki on lapselle tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa, ja että leikki tuottaa lapselle iloa ja mielihyvää.

Jatkotutkimusaiheena voisi tutkia kehittämämme menetelmän toimivuutta eri varhaiskasvatuksen yksiköissä. Olisi mielenkiintoista tietää, miten paljon menetelmän aktiivinen käyttö vaikuttaa lasten osallisuuden toteutumiseen varhaiskasvatuksen arjessa. Toinen jatkotutkimusaihe olisi tutkia menetelmämme haastattelurungon toimivuutta eri kontekstissa ilman piirtämistä. Haluaisimme tietää, miten haastattelurunkoa voisi käyttää esimerkiksi lapsilta tulleiden spontaanien ideoiden kirjaamiseen. Tämä vaatii toki sitä, että haastattelurunkoja olisi valmiiksi tuostettuna ja varhaiskasvattajien saatavilla.

Taulukot

Taulukko 1. Tyttöjen ja poikien piirustusten määrä eri teemoissa, s. 24

Taulukko 2. Viskareiden ja Eskareiden piirustusten määrä eri teemoissa, s. 25

Taulukko 3. Koko aineiston teemoittelu, s. 25

Lähdeluettelo

Ahonen, L. 2017. Vasun käyttöopas. 1. painos. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Aarnos, E. 2010. Kouluun lapsia tutkimaan: havainnointi, haastattelu ja dokumentit. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus, 172-188.

Akola, S. 2007. Lasten osallisuus päiväkodin toiminnassa Suomessa ja Saksassa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18213/URN_NBN_fi_jyu-2008161019.pdf?sequence=1. Luettu 12.10.2017.

Billington, T. 2006. Working with children. Lontoo: Sage Publications Ltd.

Eder, D. & Fingerson, L. 2002. Interviewing children and adolescents. Teoksessa Gubrium, J.F. & Holstein, J.A. (toim.) Handbook of interview research: Context & Method. Thousand Oaks: Sage Publications, 181-201.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Hart, R.A. 1992. Children's participation: from tokenism to citizenship. Innocenti essays No. 4. Florence: Unicef international child development centre. www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf. Luettu 25.1.2018.

Helander, P. 2013. Lasten osallisuus päiväkodin leikki-ilanteissa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/42493/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201311202621.pdf?sequence=1>. Luettu 12.10.2017.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2016. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Hirsjärvi, S., Remes P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Heikkinen, H., Kontinen, T. & Häkkinen, P. 2006. Toiminnan tutkimisen suuntaukset. Teoksessa Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Vantaa: Dark Oy, 39-75.

Holkeri-Rinkinen, L. 2009. Aikuinen ja lapsi vuorovaikutusta rakentamassa – diskurssianalyttinen tutkimus päiväkodin arjesta. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Väitöskirja. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66472/978-951-44-7692-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 15.11.2017.

Hyvärinen, M. & Löyttyniemi, V. 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusuvoori, J. & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu. Jyväskylä: Vastapaino, 189-222.

Häggman-Laitila, A. 2013. Lapsi eri ikävuosina. 6-vuotias. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto. <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/mlfi/prod/2017/08/04174403/Lapsi-eri-ik%C3%A4kausina-6-v.pdf>. Luettu 13.10.2017.

Isola A-M., Kaartinen H., Leemann L., Lääperi R., Schneider T., Valtari S. & Keto-Tokoi A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveyden- ja hyvinvointilaitoksen työpaperi 33/2017. www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 12.4.2018.

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän Ammattikorkeakoulun julkaisusarja. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy. Juvenes Print.

Kataja, E. 2014. Yhteinen osallisuus varhaiskasvatuksen pedagogiikassa. Teoksessa Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus ry, 56-79.

Kiilakoski, T. 2007. Johdanto: Lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa Gretschel, A. & Kiilakoski, T. (toim.) Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 77. Helsinki: Hakapaino Oy, 8-23.

Kiili, J. 2006. Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Väitöskirja. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13311/9513924009.pdf?sequence=1>. Luettu 14.10.2017.

Kirmanen, T. 2000. Lapsi ja Pelko. Sosiaalipsykologinen tutkimus 5-6-vuotiaiden lasten peloista ja pelon hallinnasta. Kuopion yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. Väitöskirja. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_951-781-837-8/urn_isbn_951-781-837-8.pdf. Luettu 14.11.2017.

Koivunen, P-L & Lehtinen, T. 2016. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. 2. painos. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Koskiahho, B. 2002. Onko osallisuus vahvaa demokratiaa? Maankäyttö- ja rakennuslain soveltamisesta. Teoksessa Bäcklund, P., Häkli, J. & Schulman, H. (toim.) Osalliset ja Osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus, 36-57.

Kronqvist, E-L. 2017. Varhaispedagogiikan kehityspsykologinen perusta. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PJ-kustannus, 10-28.

Kuntalaki 410/2015.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Leinonen, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J.

(toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus ry, 16-40.

Lindholm-Ylänne, S., Paavilainen, E., Pehkonen, L. & Ronkainen, S. 2014. Tutkimuksen Voimasanat. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2017. Vanhempainnetti, tietokulma. Lapsen kasvu ja kehitys. 5-6-vuotias. www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/5-6-v/. Luettu 13.10.2017.

Meriluoto, T. & Marila-Penttinen, L. 2015. Osallisuus. Teoksessa Meriluoto, T., Marila-Penttinen, L. & Lehtinen, E. (toim.) Osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto, 7-18. www.e-julkaisu.fi/ensi_ja_turvakotien_liitto/osallisuus_kasikirja/pdf/Osallisuus_k__sikirja.pdf. Luettu 25.1.2018.

Mikkola, P. & Nivalainen, K. 2009. Lapselle hyvä päivä tänään – näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. 2. painos. Saarijärvi: Pedatiето

Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, K. (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Painokaari Oy, 42-61.

Nuorisolaki 72/2006.

Oikeusministeriö 2005. Kohti aktiivista kansalaisuutta. Kansalaisyhteiskunta 2006 – toimikunnan raportti. <http://docplayer.fi/4018648-Kohti-aktiivista-kansalaisuutta.html>. Luettu 12.10.2017.

Opetushallitus 2017. Kasvatus, koulutus ja tutkinnot. Varhaiskasvatus. http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus. Luettu 5.3.2018.

Pahkinen, E. 2012. Kyselytutkimusten otantamenetelmät ja aineistonanalyysi. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Pelkonen, R. & Louhiala, P. 2002. Ihminen lääketieteellisen tutkimuksen kohteena. Teoksessa Karjalainen, S., Launis, V., Pelkonen, R. & Pietarinen, J. (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus.

Perustuslaki 731/1999.

Pyökkimies, M. 2009. Lasten osallisuus suomalaisissa varhaiskasvatuksen asiakirjoissa. Erityispedagogiikan pro-gradu tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/22634/URN_NBN_fi_jyu-200912134515.pdf?sequence=1. Luettu 3.8.2017.

Raittila, R. 2013. Pienryhmätoiminta ja leikkialueet: Varhaiskasvatuksen pedagoginen toimintaympäristö rakentuu arkisissa käytännöissä. Teoksessa Karila, K & Lipponen, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino, 69-94.

Rintakorpi, K. & Vihmari-Henttonen, E. 2017. Tää on meidän maailma! Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Lasten Keskus. Tallinna: Meedia Zone.

Roos, P. 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kokemukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Savitaipale 2017. Savitaipaleen kunta. www.savitaipale.fi/palvelut/varhaiskasvatus/paivahoidon-yksikot. Luettu 22.9.2017.

Savitaipaleen esiopetussuunnitelma 2016. www2.savitaipale.fi/varhaiskasvatus/Esiopetussuunnitelma.pdf. Luettu 27.10.2017.

Savitaipaleen varhaiskasvatussuunnitelma 2017. <http://kokoushallinta.savitaipale.fi/DynSavi/kokous/2017341-2-1.PDF>. Luettu 7.6.2017.

Särkelä-Kukko, M. 2014. Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Teoksessa Jämsén, A. & Pyykkönen, A. (toim.) Osallisuuden jäljillä. Saarijärvi: Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistys ry, 34-49.

Tikka, M. 2017. Vs. Varhaiskasvatuspäällikkö. Savitaipale. Haastattelu. 13.11.2017.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turja, L. 2011. Lapset osallisina – kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Varhaiskasvatus tänään. Suomen Varhaiskasvatus ry:n verkkolehti, 1-15. <http://ecef.org/wp-content/uploads/2014/03/2011-3-Turja.pdf>. Luettu 12.10.2017.

Turja, L. 2016. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus., 41-54.

UNICEF. 2002. A World fit for children. Millenium development goals. Special session on children documents. The convention on the rights of the child. UNICEF Publications. www.unicef.org/specialsession/docs_new/documents/wffc-en.pdf. Luettu 15.11.2017.

Varhaiskasvatuslaki 1973.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf. Luettu 7.6.2017.

Venninen, T., Leinonen, J., Ojala, M. 2010. Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi. Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Soccan julkaisusarjan työpapereita 2010:3. www.socca.fi/files/627/Yhteinen_kokeminen_jaetuksi_iloksi_lapsen_osallisuus_paakaupunkiseudun_paivakoideissa_2010.pdf. Luettu 12.10.2017.

Vilkkä, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Virkki, P. 2015. Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä. University of Eastern Finland. Filosofinen tiedekunta. Väitöskirja. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1735-5/urn_isbn_978-952-61-1735-5.pdf. Luettu 3.8.2017.

YK. 1989. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf. Luettu 4.8.2017.

Liitteet

Liite 1 Saatekirje/ Lupakysely

Hei Kivikoulun esikoulu- ja viskariryhmien lasten vanhemmat ja huoltajat!

Olemme Sanna Koskinen ja Hannamari Torkkeli, Saimaan Ammattikorkeakoulun sosionomi (AMK) – opiskelijat. Teemme toiminnallista opinnäytetyötä, jonka tavoitteena on lasten osallisuuden lisääminen varhaiskasvatuksen arjessa. Tarkoituksena on tuottaa menetelmä, joka sisältää lasten omia ideoita päiväkodin ja esikoulun toimintaan liittyen.

Käytämme tutkimuksessa lasten omia piirustuksia, joiden aiheena on ”unelmien päiväkotipäivä”. Suoritamme piirustuksiin liittyvät haastattelut tammi- /helmi-kuussa 2018. Haastattelut toteutetaan esikoulu- tai päiväkotipäivän aikana.

Tutkimukseen osallistujien nimiä ei julkaista missään. Joitakin piirustuksia mahdollisesti valikoituu julkaistavaksi lopulliseen opinnäytetyöhön, joka julkaistaan theseus.fi – ammattikorkeakoulujen julkaisuarkistossa.

Olkaa ystävälliset ja palauttakaa alla oleva lupakysely lapsenne varhaiskasvatusryhmään.

Ystävällisin terveisin

Sanna Koskinen & Hannamari Torkkeli

sanna.koskinen@student.saimia.fi hannamari.torkkeli@student.saimia.fi

---

Lapseni _____

Saa osallistua haastatteluun

Ei saa osallistua haastatteluun

Vanhemman/ Huoltajan allekirjoitus

Liite 2

*"Yhen ison aluksen vois
tehä pahvilaatikoista"*

OSALLISUUTTA PIIRTÄEN

LASTEN OSALLISUUTTA LISÄÄVÄ PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN ME-
NETELMÄ VARHAISKASVATUKSEEN

*"Vois leikkiä niin, että me-
nis kepin päälle ja laukkaa
eteenpäin"*

Sisällysluettelo

1 Johdanto	s. 2
2 Mihin Osallisuutta piirtäen perustuu	s. 3
3 Ohjeistus	s. 4
4 Malli haastattelu	s. 5
5 Kysymyslomake	s. 7
6 Arviointi ja kehitysehdotukset	s. 9
7 Piirustus teema esimerkkejä	s. 10
8 Lähteet	s. 11

1 Johdanto

Osallisuutta piirtäen – pedagogisen dokumentoinnin menetelmä on sosionomi (AMK) opinnäytetyömme kehittämistehtävän tulos. Menetelmän tarkoituksena on mallintaa yksi keino lasten osallisuuden lisäämiseksi varhaiskasvatuksessa. Lisäksi toivomme menetelmän lisäävän ymmärrystä osallisuudesta ja toivomme tämän inspiroivan muita varhaiskasvattajia kehittämään muita osallisuutta lisääviä menetelmiä.

Tämän tulostettavan vihkosen sivuilta löytyy teoria, johon menetelmä perustuu, mallihaastattelu, ohjeistus menetelmän käyttöön, valmis kyselykaavake (jonka voi tulostaa erikseen) sekä esimerkkejä piirustusteemoista.

Toivomme, että menetelmää käyttävät varhaiskasvattajat saavat kokea yhtä hauskoja hetkiä lasten kanssa, kuin me saimme kokea tämän opinnäytetyön materiaalia hankkiessamme.

Menetelmän kuvat ja teemat saimme yhteistyön tuloksena Savitaipaleen Kivikoulun varhaiskasvatukseen osallistuvilta lapsilta, joilla oli huoltajien lupa osallistua piirtämiseen ja haastatteluihin. Lisäksi kiitämme Savitaipaleen varhaiskasvatuksen työntekijöitä hyvästä yhteistyöstä ja tilojen käytöstä. Ohjauksesta ja inspiraatiosta kiitämme opettajaamme Outi Kokko-Muhosta ja Savitaipaleen vs. varhaiskasvatuspäällikköä Mia Tikkaa.

Sanna Koskinen & Hannamari Torkkeli 2018

***”Polttopallo, sitä voi leikkiä
sisällä tai ulkona”***

2 Mihin Osallisuutta piirtäen menetelmä perustuu?

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 30) määrätään, että varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa tulee edistää osallisuutta, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Tämä edellyttää varhaiskasvattajilta toimintatapojen kehittämistä ja osallisuuden vahvistamista niin lasten kuin heidän huoltajiensa osalta.

Pia Roos kirjoittaa (2016, 28), että lasten tekemät piirustukset kuvaavat heidän tapojaan nähdä maailmaa, ja ne kertovat heidän kokemuksistaan. Piirtäminen voi antaa asioille muodon, jos lapsen on hankalaa kuvata asiaa sanoin. Kun lapsi piirtää, hänellä on samanaikaisesti aikaa ajatella, ja lapsi pystyy tarvittaessa täydentämään piirtämänsä kuvaa. Piirtämisessä rajoitteeksi ei muodostu puhuttu kieli tai käytössä oleva sanavarasto.

Roos (2016, 28-29) muistuttaa, että piirustuksen lopputuloksen rinnalle nousee näkökulma, joka kiinnittää huomiota piirtämisen prosessiin, eikä niinkään lopputulokseen. Ajatellaan, että lasten piirustukset eivät ole ainoastaan esittäviä, vaan niihin sisältyy myös merkityksiä. Kun lapsi kertoo piirtämisestä joko sen aikana tai sen jälkeen, niin kerronta tuo uusia ulottuvuuksia piirustukseen.

Pedagogisella dokumentoinnilla mahdollistetaan sekä lapsen että huoltajien osallisuus varhaiskasvatuksen arviointiin ja kehittämiseen, sekä suunnitteluun. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 37.)

Kati Rintakorpi ja Elsa Vihmari-Henttonen (2017, 10) kirjoittavat, että pedagogisen dokumentoinnin tavoitteita ovat mm. demokratian lisääminen, lasten osallisuuden ja toimijuuden tukeminen sekä varhaiskasvattajien ammatillinen kehittyminen. Rintakorpi ja Vihmari-Henttonen muistuttavat varhaiskasvattajia siitä, että dokumentoinnin avulla osallisuus tulee tallennetuksi, sekä näkyväksi osaksi varhaiskasvatusta.

3 Ohjeistus

Menetelmän tarkoituksena on saada lapset osallistumaan varhaiskasvatuksen toiminnan suunnitteluun. Tässä menetelmässä käytetään lapsen itse piirtämää kuvaa, josta hän mahdollisesti kertoo jo piirtäessään. Kasvattajan tulee siis olla valmis kirjaamaan lapsen ajatuksia ylös jo hänen piirtäessään.

Kun kuva on valmis, lapsen annetaan vielä kertoa vapaasti, mitä hän on piirtämällänsä tarkoittanut/ hakenut. Lisäksi lapselle esitetään tarkentavia kysymyksiä, jotta toimintasuunnitelma saadaan valmiiksi.

Menetelmää voi käyttää joko yhden lapsen kanssa, pienryhmissä tai koko lapsiryhmässä soveltaen. Vihkosen lopusta löytyy erillinen haastattelurunko varhaiskasvattajien avuksi ja tueksi. Haastattelurungon voi kopioida tai tulostaa erikseen. Valmiiksi täytettyinä kaavakkeet voidaan kiinnittää vaikka päiväkodin seinällä näkyville yhdessä lasten piirustuksien kanssa. Vaihtoehtoisesti suunnitelman kuvineen voi liittää lapsen omaan kasvunkansioon.

Lopussa on myös arviointi- ja kehitysehdotus osuus, jonka voi täyttää yhdessä lapsen kanssa. Mikä onnistui? Mikä ei? Miten suunnitelmaa voi kehittää?

Tässä siis yksi tapa tehdä lapsen osallisuus näkyväksi varhaiskasvatuksen arjessa. Hauskoja pedagogisen dokumentoinnin hetkiä!

***”No se on luistelua,
mie tahon luistella”***

4 Mallihaastattelu

Piirroksille annettiin aiheeksi: ***Unelmien päiväkotipäivä.***

Lisäksi lapsia ohjeistettiin seuraavasti: ***Piirtäkää ihan mitä vaan, mitä haluaisitte tehdä päiväkotipäivän aikana. Se voi olla tekemistä sisällä tai ulkona. Se voi olla jotain, mitä teette kotona tai vapaa-aikana, tai mitä haluaisitte tehdä muuten vaan kavereiden kanssa, tai vaikka yksin tai aikuisen apua käyttäen.***

Lapsi D:n kuva "Isoisän kanssa aartenmetsästys"

Lapsi D kertoi piirtäessään kuvastaan näin: *"Tässä on mato, joka syö siun pään, eiku se syö ukin, eiku oikeastaan se onkin sokkelo, josta pääsee rappusia pitkin lattiasta läpi."*

Edellinen kuvaus ei vielä kerro varhaiskasvattajalle sitä, miten leikkiä voisi leikkiä varhaiskasvatuksen arjessa. Kuvaus ei myöskään kerro, onko se oikeastaan edes leikki, vai lapsen upean mielikuvituksen kuvallinen tuotos.

Siksi lasta tulee haastatella kuvasta ja häntä autetaan hahmottamaan leikkiä tai toivetta, jossa hän itse toimii arkkitehtinä ja suunnittelijana yhdessä varhaiskasvattajien kanssa.

Lapsi D:n haastattelu:

Haastattelija: Mitä piirustuksessa on?

Lapsi D: Isoisä, isosisko, aarrearkku ja tie, mist ne kävelee aarrearkulle.

Haastattelija: Onko tuossa kuvassa sokkelo?

Lapsi D: Sillä on huivi päässä ja sitte se törmäilee seiniin.

Haastattelija: Miten tätä leikkiä voitais leikkiä?

Lapsi D: En tiä, mutta täällä vois leikkiä nii, et mennään koko ajan ympäri taloa.

Haastattelija: Mitä tähä leikkiin tarvittais?

Lapsi D: Huivi, aarrearkku, se voi olla maalipurkki.

Haastattelija: Tarviiko tässä leikissä jonkun apua?

Lapsi D: Ei tarvi.

Haastattelija: Mistä sie pyydät huivin?

Lapsi D: Lelupäivänä vois ottaa oman huivin mukaan. Mulla on sininen huivi, mutta se kutittaa silmiä. Äidin vanha huivi on rikki, ja siin on reikiä, niin se ei kutittais.

Haastattelija: Ketkä vois tätä sitten leikkiä?

Lapsi D: Kaikki viskarit ja eskarit.

Haastattelija: Voisko aikuiset leikkiä?

Lapsi D: Joo. Kotona meillä on niin pieni talo, ettei voi leikkiä, koska on yläkerta, nii voi törmätä portaisiin.

Haastattelija: No mitäs tuossa aarrepurkissa olisi?

Lapsi D: Vois vaikka olla pelkkiä lumipalloja.

Haastattelija: Entäs jos leikitään sisällä, niin mikä sitten voisi olla aarre?

Lapsi D: Mulla on paljon rahoja, nii vois vaikka laittaa sit sellasen aarteeks.

Haastattelun tulokseksi saimme lapsi D:n suunnitteleman sokkoleikin, jossa yritetään etsiä aarrepurkkia. Miten leikkiä voisi kehittää? Tämä on kysymys, jota voidaan kysyä niin muilta ryhmän lapsilta kuin varhaiskasvattajiltakin.

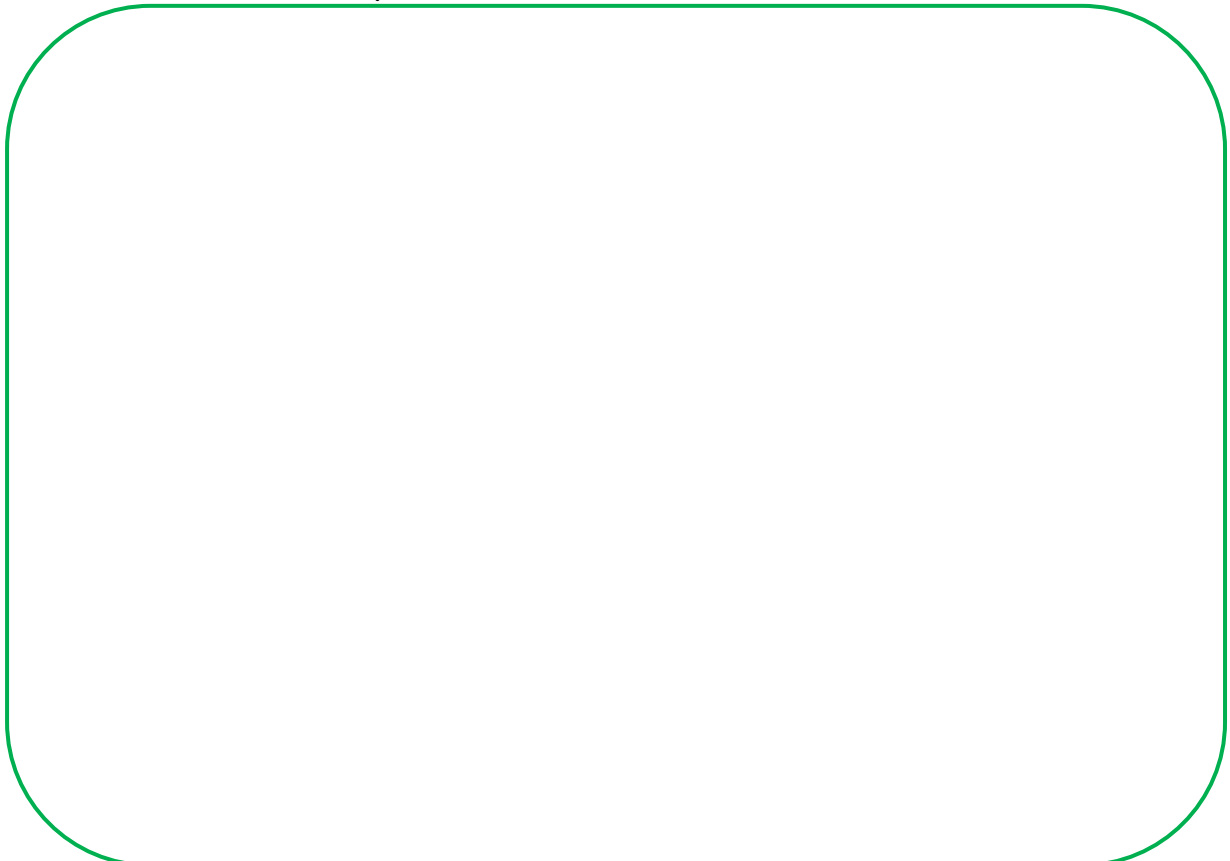
5 Osallisuutta piirtäen - kysymys lomake

Kerro, mitä kuvassa on?

Kenen toive: _____

Kerro, miten piirtämäsi toive voitaisiin päiväkodissa toteuttaa? Mitä toiveen toteuttamiseen tarvitaan?

Kenen kanssa
haluat toivettasi
toteuttaa?

Missä tätä toivetta
voisi toteuttaa?
Sisällä, ulkona,
metsässä...

Tarvitaanko toi-
veen toteuttami-
seen aikuista? Mi-
ten aikuinen voi
auttaa? Esimer-
kiksi askarte-
luissa?

6 Arviointi ja kehitysehdotukset

Lapsi ja hänen toiveensa: _____

_____

1. Lapsen oma arviointi_ Onko toiveesi toteutunut? Mikä onnistui hyvin? Mikä onnistui huonosti? Mitä voisimme tehdä paremmin?

2. Varhaiskasvattajan arviointi lapsen toiveen toteutuksesta ja mahdollisia kehitysehdotuksia.

7 Piirustusteema esimerkkejä

Tässä listassa esiintyvät teemat tulivat Savitaipaleen Kivikoulun varhaiskasvatukseen osallistuvilta 5-6-vuotiailta lapsilta. Piirtämisen avulla voidaan saada koko lapsiryhmä osallistumaan yhden teeman ja toiminnan ympärille. Yhdestä teemasta voi nousta päivän, viikon tai koko vuoden projekti, jonka suunnitteluun koko lapsiryhmä on saanut osallistua. Teemoja voi soveltaa tai keksiä kokonaan omia aiheita, koska meidän varhaiskasvattajien onneksi lapsen mielikuvituksella ei ole rajoja. Esimerkkinä sivulta 5 löytyvä mallimme, joka on teemaltaan Seikkailu/ jännitysleikki.

Star wars/ avaruus

Rakenteluleikit

Ulkoiluleikit

Eläinleikit

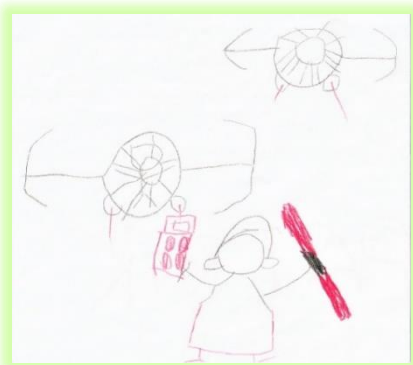
Linnaleikit

Musiikki/ esiintyminen

Liikuntaleikit

Toiveohjelmien katselu

Seikkailu/ jännitysleikit

”Avaruusalukset saa nauhalla kiinni koukkuun sisällä ja ulkona puuhun.”

8 Lähteet

1. Rintakorpi, K. & Vihmari-Henttonen, E. 2017. Tää on meidän maailma! Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Lasten Keskus. Tal-
linna: Meedia Zone.
2. Roos, P. 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kokemukset ja osallisuus päiväko-
tiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.
3. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. [http://www.oph.fi/down-
load/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf](http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf).